

KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA

JAUNATNES ATBALSTAM,
STARPKULTŪRU DIALOGA UN
DAUDZVALODĪBAS VEICINĀŠANAI

Apvienoto Nāciju
Izglītības, zinātnes
un kultūras organizācija

UNESCO
Latvijas
Nacionālā komisija

Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai

Publikācija izdota kā UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latviešu valodas aģentūras īstenotā projekta „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai” noslēguma darbs.

Publikācija tapusi ar UNESCO Līdzdalības programmas atbalstu.

PROJEKTA ĪSTENOTĀJI:

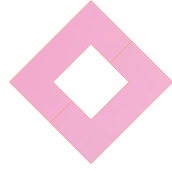
PROJEKTA ATBALSTĪTĀJI:

ISBN 978-9934-8553-8-2

KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA

JAUNATNES ATBALSTAM,
STARPKULTŪRU DIALOGA UN
DAUDZVALODĪBAS VEICINĀŠANAI

SATURS

Projekts „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”	6
Kultūras daudzveidība – teorētiska un praktiska pieredze	8
Meklēts un atrasts tulkojumā – UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latviešu valodas aģentūras projekti starpkultūru dialoga veicināšanai jauniešu vidū.....	12
Projekta dalībnieki un viņu veikums.....	24
Latvijas Universitātē	26
Vītauta Dižā universitātē	30
Tartu Universitātē.....	36
Helsinki Universitātē.....	40
Kārļa Universitātē.....	44
Varšavas Universitātē	48
Projekta ietvaros tapušie raksti.....	52

PROJEKTS

„Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”

KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA un starpkultūru dialoga veidošana mūsdienu idejisko konfliktu laikā ir daļa no galvenajiem UNESCO darbības virzieniem. Savstarpēja kultūru izpratne vairs nav tikai kultūras profesionāļu redzeslokā, tā ir kļuvusi par vienu no visaktuālākajiem jautājumiem pasaules politikas dienaskārtībā, apzinoties tās potenciālu vispasaules miera veicināšanā.

ŠO IDEJU iedzīvināšanai un aizsardzībai 2005. gadā tika pieņemta UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu, kas akcentē nepieciešamību saglabāt un sekmēt kultūras izpausmju dažādību. Joprojām rit arī Starptautiskā kultūru tuvināšanas desmitgade (2013.–2022. gads), kuras mērķis ir veicināt globālo izaicinājumu risināšanu, izmantojot starpkultūru un starprelīģiju dialogu dziļākai izpratnei un sadarbībai mieram.

NOVĒRTĒJOT TEHNOLOĢIJU un informācijas laikmeta potenciālu un straujo attīstības gaitu, augsto mobilitātes līmeni un plašos komunikācijas līdzekļus, ideju un zināšanu apmaiņa ir kļuvusi vēl līdz šim nepiedzīvoti viegla un pieejama. Šī apmaiņa kalpo par iedvesmas avotu un dzinējspēku dažādu kultūru un izcelsmes cilvēku dialogam, vienojoties kopējai sadarbībai.

CILVĒKI MŪSDIENĀS ir ciešāk saistīti nekā jebkad agrāk, un sabiedrības kļūst arvien daudzveidīgākas, bet tas nenozīmē, ka valda lielāka starpkultūru sapratne. Konflikti un neiecietība rodas no izpratnes trūkuma – svešo un atšķirīgo ir vieglāk iznīcināt nekā tuvu un pazīstamo. Tādēļ pirmais solis uz atvērtu un cieņpilnu saziņu ir savstarpēja kultūru izzināšana.

KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA ir cieši saistīta ar valodu daudzveidību. Zaudējot savu valodu, mēs zaudējam daļu no savas kultūras identitātes, tādēļ tulkojums ir svarīgs gan kultūras saglabāšanā, gan apgūvē. Globalizācija paver iespējas plašākai starptautiskajai sadarbībai, tomēr tā nes arī kultūru homogenizācijas riskus, tādējādi apdraudot daudzveidību.

TULKIEM UN tulkotājiem ir uzdevums būt par starpniekiem ideju un zināšanu pārnēsē, tādējādi sekmējot sapratnes tiltu starp dažādu kultūru pārstāvjiem. Darot saprotamus citā valodā tapušus tekstus, saprotamāka kļūst arī šo tekstu radītāju kultūra. Literatūra atspoguļo konkrētās tautas vai kopienas pasaules uztveri un mentalitāti, tā sevī glabā zināšanas un atklājumus plašā jomu lokā. Tā ir liela bagātība, kas gaida, lai ar to dalītos.

PROJEKTS „KULTŪRAS daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai” tika īstenots, apzinoties šo profesionālo tulkojumu lomu tautu un nāciju savienošanā, kā arī miera, izpratnes un attīstības veicināšanā.

PROJEKTA MĒRĶAUDITORIJA un galvenie partneri bija jaunieši, kas savā atvērtībā un neviltotajā zināšanu kārē iepazīna citas kultūras, veidoja kontaktus un mācījās viens no otra. Tas parādīja, ka, pat runājot dažādās valodās, spējam atrast kopīgo, vispārcilvēcisko. Valodā iemiesojas kopienas tradīcijas, idejas un identitātes kods, kuru pārtulkot, rodas iespējama vienam otru labāk saprast. Novērtēsim tulkojumus, kas ļauj pārvarēt valodu barjeras, un mācīsimies ar izpratni un cieņu izturēties pret citu tautu kultūras mantojumu un vērtībām, kuru klātbūtne bagātina mūs!

KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA – teorētiska un praktiska pieredze

Sigita Kušnere

LU HZF Latvistikas un baltistikas nodaļas lektore

2016./2017. STUDIJU gads vairākiem Latvijas un pasaules augstskolu studentiem sniedza iespēju paraudzīties uz savām studiju laikā iegūtajām zināšanām no neierasta skatupunkta, sastatot un salīdzinot tās ar citu zemju studentu prasmēm un lietojot praktisku darba iemaņu gūšanai. UNESCO Latvijas Nacionālā komisija sadarbībā ar Latviešu valodas aģentūru, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāti (LU HZF) un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtu (LU LFMI), savstarpēji sadarboties UNESCO Līdzdalības programmas atbalstītā projektā „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”, izveidoja izglītības programmu, konferenci un Vasaras skolu studentiem no Latvijas, Lietuvas, Polijas, Čehijas, Somijas un Igaunijas, kuru studiju plānā iekļauta kādas no minēto sešu, tostarp arī latviešu, valodas apguve.

TIEŠI TULKOTĀJI ir vieni no nozīmīgākajiem kultūras vēstnešiem, kas mums ļauj ieskatīties citu tautu literatūrā, domas tradīcijā. Pasaules globalizācija skārusi arī tulkošanas procesu, proti, pētījumi liecina, ka grāmatniecībā tulkotās literatūras segmentā dominē valodu pāri, kuros viena no valodām ir angļu valoda – dominējošā saziņas valoda gan biznesa kontaktos un akadēmiskajā vidē, gan starpvalstu attiecībās un pat ikdienas saziņā, tūristam nonākot svešā zemē. Eiropas t. s. mazo valodu pāris tulkojumos ir salīdzinoši reta parādība. Aplūkojot Latvijas statistiku, redzams, ka starp daiļliteratūras tulkojumiem, kas izdoti 2016. gadā, no čehu valodas tulkoti četri, arī no poļu valodas – četri, no somu valodas – astoņi, igauņu – seši, bet lietuviešu – deviņi darbi, savukārt no angļu – 399 literāri darbi. Nelielais tulkojumu skaits no mazajām valodām nebūt neliecina par šo literatūru neatbilstību latviešu lasītāja gaidām, iemesls nereti ir ļoti prozaisks, proti, mēs ļoti maz zinām par mūsu kaimiņzemju tautām un viņu literatūru, jo ir ļoti maz cilvēku, kuri pārvalda šīs valodas, turklāt tik augstā līmenī, lai spētu ne vien sazināties sarunvalodā, bet arī tulkot sarežģītus tekstus – izcilu literatūru.

ĪSTENOTĀ PROJEKTA mērķis bija ne tikai tulkošanas prasmju attīstīšana. Projekta laikā tā dalībnieki pētīja savas zemes jaunākās literatūras situāciju, meklējot tekstus, kas būtu tulkošanas vērti un kurus varētu ieteikt saviem citzemju kolēģiem, iesaistījās diskusijās par grāmatniecības situāciju savā valstī.

SADARBOJOTIES PROJEKTA īstenošanai un Latvijas Nacionālajai bibliotēkai, ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu 19. un 20. aprīlī Rīgā notika konference un izglītības programma „Jaunākā literatūra”, kas klātienē pulcēja ne tikai projekta dalībniekus no Latvijas, bet arī vairāk nekā 120 klausītāju. Vairāki simti interesentu noskatījušies konferencē nolasīto referātu ierakstus arī LU LFMI *YouTube* kanālā, kas apliecina dzīvo interesi par latviešu jaunākās literatūras procesiem.

VIENS NO būtiskiem aspektiem latviešu literatūras šā brīža situācijā ir nozīmīgais darbs, kas ieguldīts, gatavojoties 2018. gadā paredzētajam Latvijas, Lietuvas un Igaunijas viesu valsts statusam starptautiskajā grāmatu tirgū Londonā. Gan darba semināros, gan konferencē un Vasaras skolas programmā tika iekļauti priekšlasījumi un diskusijas par latviešu literatūras tulkojamības problēmjautājumiem, par literāro aģentu darbu, par latviešu rakstnieku un tulkotāju dalību starptautiskos projektos un festivālos – tas viss ar vienu mērķi – rast ceļu, pa kuru latviešu literatūra varētu nonākt pasaules apritē – tulkojumos, jaunos izdevumos, pie lasītājiem, kuri, iespējams, par latviešu literatūru ko uzzina pirmo reizi. Tika aktualizēts arī sarežģītais tulkotāju trūkuma jautājums, proti, ir vien labi ja desmit tulkotāju, kuri regulāri nodarbojas ar latviešu literatūras tulkošanu citās valodās. Pat, ja izdodas iegūt valsts finansējumu, fondu un starptautisku organizāciju atbalstu, nereti latviešu literatūras darbu izdošana citās valodās nav iespējama, jo nav kvalificētu tulkotāju, tādēļ studentu ieinteresēšana un iesaiste projektā ir neatsverams atbalsts ceļā uz latviešu literatūras popularizēšanu pasaulē un citu mazo valodu literatūras tulkojumu ienākšanu Latvijā.

LATVIJĀ PROJEKTA dalībnieki gan darba semināru laikā, gan konferencē un Vasaras skolā guva iespēju iepazīties un sadarboties ar LU HZF, LU LFMI, Liepājas Universitātes, Daugavpils Universitātes, Ventspils Augstskolas tulkojumzinātnes un literatūrzinātnes teorētiķiem – pasniedzējiem un pētniekiem –, gūstot ieskatu jaunākajās teorētiskajās un pētnieciskajās atziņās. Savukārt praktisko nodarbību meistarklases vadīja izcilākās tulkotājas, kuras latviešu lasītājam atklāj lietuviešu (Dace Meiere), somu un igauņu (Maima Grīnberga), poļu (Ingmāra Balode) un čehu (Aiga Veckalne) literatūras bagātības.

VIENA NO atziņām, kuru studenti izteica pēc Vasaras skolas, – mums bija iespēja ne tikai mācīties no labākajiem, bet arī iespēja iepazīties klātienē ar nākotnes labākajiem – ar studentiem no citām augstskolām un valstīm, kuri ar laiku, cerams, kļūs par kolēģiem – latviešu un citu mazo valodu literatūru tulkotājiem. Tieši šādā veidā arī īstenojas projekta galvenais uzdevums – apzināties kultūru daudzveidību, apgūt un iemīlēt, pieņemt un izprast citādo, lai rastos pamats sadarbībai un dialogam.

MEKLĒTS UN ATRASTS TULKOJUMĀ –

UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latviešu valodas aģentūras projekti starpkultūru dialoga veicināšanai jauniešu vidū

MEKLĒTS UN atrasts tulkojumā, – 2015. gadā latviešu ievērojamo dzejnieku Raiņa un Aspazijas darbos, bet 2017. gadā mūsdienu latviešu, poļu, igauņu, somu, lietuviešu un čehu prozas darbos, – tā īsumā varētu raksturot abus projektus, kurus UNESCO Latvijas Nacionālā komisija un Latviešu valodas aģentūra kopīgi īstenojusi pēdējo triju gadu laikā.

KULTŪRA IR viena no UNESCO pamata darbības jomām. Organizācijas kultūras programmas paredz atbalstīt iniciatīvas, kas veicina sapratni starp tautām un nācijām, kā arī sekmē daudzvalodību kā kultūras izpausmes formu. Savukārt jaunatne ir viena no galvenajām mērķgrupām, īstenojot UNESCO projektus izglītībā, kultūrā un zinātnē.

LATVIEŠU VALODA ir Latviešu valodas aģentūras pamata darbības joma. Aģentūras mērķis ir veicināt latviešu valodas ilgtspējīgu attīstību. Lai nodrošinātu šī mērķa sasniegšanu, aģentūra veic latviešu valodas attīstības, lietojuma un funkcionēšanas izpēti un atbalsta tās apguvi, – t. sk. apguvi arī ārpus Latvijas, bet it īpaši ārvalstu augstskolās. Tādēļ viena no aģentūras mērķgrupām ir ārzemju augstskolu studenti, kas ārvalstu augstskolās apgūst latviešu valodu.

MEKLĒJOT JAUNUS radošus veidus, kā atbalstīt un motivēt ārzemju jauniešus daudzpusējam kultūru dialogam un interesei par latviešu valodu un literatūru, abas organizācijas 2015. gadā nolēma kopīgi īstenot projektu „Atrasts tulkojumā. Rainis un Aspazija”. Projekts tapa, atzīmējot Raiņa un Aspazijas 150. jubilejas gadu, kas bija iekļauts UNESCO svinamo dienu kalendārā 2014.–2015. gadam, un tā mērķis bija Raiņa un Aspazijas jubilejas gada norisēs iesaistīt jauniešus, kuri dažādās pasaules augstskolās apgūst latviešu valodu un literatūru. Projekta gaitā tika organizēts Raiņa un Aspazijas darbu tulkojumu un eseju konkurss, kura ietvaros studenti tulkoja un atdzejoja abu dzejnieku darbus, bet esejās atklāja savas pārdomas par Raiņa un Aspazijas nozīmi kultūras procesos. Labākie tulkojumi un esejas tika publicēti projektam veltītā izdevumā.

PROJEKTA ĪSTENOTĀJU pieļautās bažas, ka projekts tālāk visnotaļ grūto uzdevumu dēļ varētu negūt pietiekamu atsaucību, neattaisnojās. Daļībai projektā pieteicās deviņas ārvalstu augstskolas jeb viena trešdaļa no tām augstskolām, kurās ir iespējams apgūt latviešu valodu,¹ un tulkošanas procesā kopumā iesaistījās 57 studenti, kas liecināja par to, ka projekta ideja jauniešus ir uzrunājusi un augstskolās ir pietiekami daudz studentu, kuru latviešu valodas prasme ļauj veikt arī sarežģītākus tulkošanas uzdevumus.

¹ Pēc Latviešu valodas aģentūras datiem latviešu valodas apguves iespējas šobrīd piedāvā 20–25 ārvalstu augstskolas. Dati katru gadu ir mainīgi, situāciju ietekmē studentu interese par latviešu valodu. Dažās augstskolās latviešu valodas kurss ir iekļauts studiju piedāvājumā, taču nepietiekami studentu skaita dēļ mācības nenotiek.

IEVĒROJOT ĀRVALSTU augstskolu atsaucību un studentu entuziasmu, piedaloties projektā „Atrasts tulkojumā. Rainis un Aspazija”, UNESCO Latvijas Nacionālā komisija un Latviešu valodas aģentūra nolēma turpināt minētajā projektā aizsākto virzienu, proti, veicināt jauniešu iesaisti daļlīteratūras tulkošanā. Tādēļ 2016. gadā tika sagatavots jauns projekts. Projektam „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai” bija vairāki mērķi. Viens no tiem bija rosināt jauniešu vidū diskusiju par jaunajiem autoriem – jaunpieņacējiem literatūrā un aktualitātēm mūsdienu latviešu, poļu, čehu, somu, igauņu un lietuviešu literatūrā, tādējādi mudinot jauniešus kļūt par savas literatūras vēstniekiem un sniegt skatu uz literatūru no jauniešu skatupunkta. Otrs mērķis bija padziļināt ārzemju jauniešu interesi par latviešu valodu un literatūru, stiprināt latviešu valodas apguvi ārvalstu augstskolās un svešvalodu apguves programmas Latvijā, nodrošinot jauniešiem iespēju gūt praktisku tulkošanas pieredzi, veidot tulkošanas partnerības un noderīgus kontaktus turpmākai profesionālai darbībai.

ATŠKIRĪBĀ NO iepriekšējā projekta šajā projektā aktīvi piedalījās arī latviešu studenti. Kopumā projektā iesaistījās septiņas augstskolas. Projektā Latvijas Universitātes baltistikas, bohēmistikas, polonistikas un somugristikas studenti un Varšavas Universitātes, Kārļa Universitātes, Vītauta Dižā Universitātes, Tartu Universitātes, Helsinku Universitātes latviešu valodas studenti aktīvi pievērsās savas valsts jaunākās literatūras izpētei, izvēlējās, viņuprāt, interesantākos darbus tulkošanai, sagatavoja jauno autoru darbu fragmentu izlases, veica to apmaiņu, tulkoja un satikās Ventspilī četru dienu tulkošanas Vasaras skolā, kur radošās darbnīcās dalījās savā pieredzē un uzklausa Latvijā pieredzējušu tulkošanas ekspertu, tulkotāju, redaktoru un citu nozares profesionāļu padomus. Pirms Vasaras skolas augstskolās tika rīkoti mācību semināri, lekcijas, nodarbības par jaunākās literatūras tendencēm attiecīgajā valstī. Semināros tika diskutēts par jaunāko literatūru, analizējot pēdējos gados izdotos darbus, un tika runāts par jaunajiem autoriem – jaunpieņacējiem daļlīteratūrā, vērtējot viņu lomu un pienesumu literatūrā. Jauno autoru darbu fragmentu izlasi, kas bija paredzēta tulkošanai tiem studentiem, kuri apgūst šo autoru dzimto valodu kā svešvalodu augstskolās, studenti izveidoja koordinators¹ vadībā. Studentu darbu izlases atspoguļoja žanru daudzveidību. Tajās bija iekļauti gan sadzīves romāni, gan kriminālromāni, gan stāsti, gan romāni ar fantastikas elementiem un pat detektīvstāsti bērniem. Tā, piemēram, latviešu studentu sagatavotajā izlasē tika iekļauti Jāņa Joņeva romāna „Jelgava 94”, Luīzes Pastores detektīvstāstu bērniem „Svešnieka atnākšana” un Paula Bankovska stāstu krājuma „Trakie veči” stāsta „Nakts kontrole” fragmenti. Vislielāko popularitāti (visvairāk tulkošanai izvēlēti) ārzemju studentu vidū izpelņījās Jāņa Joņeva un Luīzes Pastores darbi.

¹ Visās augstskolās tie bija latviešu valodas kursa docētāji.

PROJEKTS

„Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”

PROJEKTA NORISES PERIODS – 01.03.2017.–30.12.2018.

PROJEKTS ĪSTENOTS ar UNESCO Līdzdalības programmas atbalstu

PROJEKTA DALĪBNIKI

ĀRVALSTU AUGSTSKOLAS

ČEHIJA Kārļa Universitāte

IGAUNIJA Tartu Universitāte

LIETUVA Vītauta Dižā Universitāte (Kauņa)

POLIJA Varšavas Universitāte

SOMIJA Helsinku Universitāte

LATVIJAS AUGSTSKOLAS

LATVIJA Latvijas Universitāte

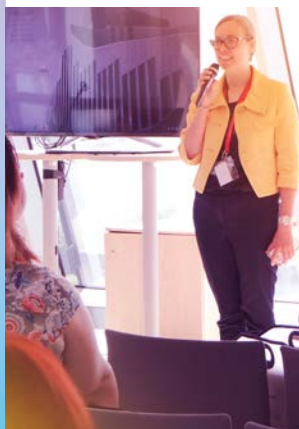
LATVIJA Ventspils augstskola

PROJEKTA PARTNERAUGSTSKOLU izvēli noteica ģeogrāfiski, sociāli, lingvistiski un arī finansiāli faktori (Latvijai tuvākās valstis, latviešu valodas studiju jomā aktīvākās augstskolas, līdzšinējās sadarbības kvalitāte, latviešu valodas un attiecīgo svešvalodu pratēju skaits, budžeta iespējas u. c.). Svarīgs papildu kritērijs bija valodas lielums. Čehu, igauņu, lietuviešu, poļu, somu un latviešu valoda ir dažādas radniecības ziņā, atšķirīgas runātāju skaita ziņā, bet tās visas atrodas līdzīgā situācijā valodu tirgū. Salīdzinājumā ar tādām valodām kā angļu, krievu vai vācu valoda, šo valodu gadījumā ir nepieciešams daudz lielāks ieguldījums tulkojumu veicināšanā un tulkotāju sagatavošanā. To uzskatāmi atspoguļo arī 2016. gada dati par izdevējdarbības statistiku Latvijā. Tā, piemēram, 2016. gadā bija 399 grāmatu tulkojumu no angļu valodas, bet tikai 4 no čehu, 4 no poļu, 6 no igauņu, 8 no somu un 9 no lietuviešu valodas (Avots: Latvijas izdevējdarbības statistika.). Turklāt šis skaitlis atspoguļo ne tikai izdevniecību interesi, bet norāda arī uz tulkotāju kapacitāti un aptuveno tulkotāju skaitu. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams izaudzināt jaunu tulkotāju paaudzi, kas tulko tu no šīm valodām.

Īss ieskats projekta norisē

PROJEKTS AKTĪVU gaitu uzsāka martā., Tajā iesaistījās Latvijas Universitātes baltistikas, bohēmistikas, polonistikas un somugristikas, Ventspils Augstskolas tulkošanas studiju programmu un Varšavas Universitātes, Kārļa Universitātes, Vītauta Dižā Universitātes, Tartu Universitātes, Helsinku Universitātes studenti, kas dažādās studiju programmās apgūst latviešu valodu, kā arī minēto augstskolu docenti. Martā – aprīlī studenti lasīja, pētīja, vērtīja un izvēlējās tulkošanai, viņuprāt, interesantākos savas valsts jaunākās literatūras darbus (darbu fragmentus). Maijā notika tekstu apmaiņa, bet jūnijā – tulkošana, kas noslēdzās Latvijā ar tulkošanas Vasaras skolu.

Tulkošanas Vasaras skolas programma

28.06.2017.–02.07.2017., Rīga, Ventspils

VASARAS SKOLA tik atklāta 2017. gada 28. jūnijā Rīgā, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā ar konferenci, kas bija veltīts aktualitātēm latviešu literatūrā un izdevējdarbībā. Semināra pirmajā daļā pazīstamais latviešu valodnieks Andrejs Veisbergs iepazīstināja studentus ar dažādiem faktoriem, kas ietekmē tulkošanas procesu, bet literatūrzinātniece Ieva Kalniņa pastāstīja par jaunākajām tendencēm latviešu prozā. Savukārt latviešu literatūras platformas *Latvian literature* projektu vadītājas Jutas Pīrāgas stāstījums par Latvijas plānoto dalību Londonas grāmatu tirgū ļāva studentiem gūt priekšstatu par svarīgākajām norisēm Latvijas grāmatniecībā.

SEMINĀRA OTRAJĀ daļā studentiem tika organizēta ekskursija pa bibliotēku, kuras laikā studenti ne tikai iepazinās ar bibliotēkas nodaļām un to krājumiem, bet arī apmeklēja bibliotēkas pastāvīgo ekspozīciju „Grāmata Latvijā”. Seminārs noslēdzās ar literāro pastaigu pa Pārdaugavu.

PĒC SEMINĀRA studenti devās uz Ventspili, kur Ventspils Augstskolā četru dienu garumā četros tulkošanas praktikumos (lietuviešu–latviešu, somu/igauņu–latviešu, čehu–latviešu un poļu–latviešu) Latvijas Universitātes pasniedzēju vadībā dalījās savā pieredzē un pilnveidoja projekta gaitā sagatavotos tulkojumus, bet tādu pieredzējušu Latvijas tulkotāju kā Dace Meiere, Maima Grīnberga, Aiga Veckalne un Ingmāra Balode vadītājās meistarklasēs uzklusēja tulkošanas ekspertu padomus un guva jaunas praktiskas iemaņas daiļliteratūras tekstu tulkošanā latviešu, lietuviešu, somu, igauņu, čehu un poļu valodās. Visai grupai kopīgi tika organizētas arī lekcijas

17 →

par daiļliteratūras tulkošanas teorētiskajiem jautājumiem – folkloras tulkojamību, dzimtes tulkošanu, tulkojot no somugru valodām, tulkotāja lomu tulkošanas procesā, dzejas tulkošanas specifiku un tulkotāja sadarbību ar redaktoru.

NE TIKAI aktīvas mācības bija Vasaras skolas programmā. Tās gaitā studentiem bija arī iespēja tuvāk iepazīt Ventspili un ventspilniekus. Tā stāstu vakarā Pārventas bibliotēkā studenti klausījās Ventspils vecākās paaudzes stāstus un dalījās arī ar saviem stāstiem, bet kopīgā vakarēšanā Piejūras brīvdabas muzejā tikās ar latviešu dzejnieku Andri Akmentiņu un uzklusīja viņa pieredzi animācijas filmu tulkošanā. Tāpat programmā bija iekļautas ekskursijas pa Ventspils Augstskolu un Ventspils Observatoriju un planetāriju.

2. JŪLIJĀ Vasaras skolas dalībnieki devās uz Ventspils Starptautisko rakstnieku un tulkotāju māju, kur omulīgā un radošā atmosfērā Vasaras skola noslēdzās.

Kā vērtēt projektā paveikto?

PROJEKTU VAR vērtēt no dažādām perspektīvām jeb dažādiem skatupunktiem. Lai arī projekta gaitā galvenā uzmanība bija pievērsta tulkošanas amata noslēpumu atklāšanai, projekts bija daudzslāņains un ietvēra vairākus apakšmērķus. Protams, viens no projekta virsmērķiem bija sagatavot iestrādnēs jaunai tulkotāju paaudzei, kas nākotnē varētu tulkot bez starpniekvalodām, *"lai mēs esam kultūra, kurā neienes kaut ko pārstāstītu"* (I. Balode).

KĀ LIECINA iepriekš norādītie statistikas dati, Latvijā trūkst čehu, poļu, igauņu, somu un lietuviešu valodu pratēju, kas spētu profesionāli tulkot ne tikai daiļliteratūras, bet plaša spektra kultūras tekstus (piem., politiskus rakstus, recenzijas, kinofilmas u. c.), tādēļ ir svarīgi atbalstīt valodas apguvi attiecīgo valstu augstskolās. Un šādi projekti ir viens no atbalsta veidiem.

CITI PROJEKTA apakšmērķi bija orientēti uz motivācijas padziļināšanu. Projekts rosināja interesi par mūsdienu literatūru un lasīšanu, mudināja iepazīt un atklāt līdzības un atšķirības projektā iesaistīto valstu kultūrtelpās, izcēla valodas nozīmību starpkultūru saziņā, kā arī stiprināja jauniešos interesi par valodu apguvi, veicināja studentu un arī augstskolu docētāju sadarbību.

→ 20

PAPILDUS GAN šī, gan iepriekšējā projekta kontekstā īpaši būtu jāuzsver augstskolu latviešu valodas lektorātu darbības nozīme. Ārvalstu augstskolu gadījumā latviešu valodas lektors parasti ir vienīgā un galvenā saikne ar Latviju un no viņa lielā mērā ir atkarīga latviešu valodas kursa popularitāte un studentu interese, tādēļ īpaši atzinīgi novērtējams ir šajā projektā iesaistīto augstskolu lektoru ieguldījums.

SVARĪGI IR arī pieminēt Latvijas augstskolu iesaisti – gan Ventspils Augstskolas atsaucību, piedāvājot telpas un nodrošinot saturisku papildinājumu projekta Vasaras skolai, gan Latvijas Universitātes baltistikas, somugristikas, bohēmistikas un polonistikas studiju programmu vadītāju un pasniedzēju aktīvo līdzdalību latviešu studentu darba koordinēšanā, kas projekta gaitā izrādījās viens no grūtākajiem projekta etapiem (darbu sarežģīja fakts, ka latviešu studenti bija no dažādām studiju programmām ar atšķirīgu mācību grafiku, grūtības bija arī atrast studentus ar čehu un poļu valodas zināšanām).

Ko saka paši jaunieši?

TE IR apkopotas galvenās atziņas, kas izskanējušas gan neformālās sarunās, gan projektu dalībnieku prezentācijās:

- **GANDRĪZ** visi projekta dalībnieki atzina, ka, lai arī studentu zināšanu trūkuma dēļ (lielākā daļa studentu nestudē literatūrzinātni) uzdevums atlasīt interesantākos daiļliteratūras darbus nebija viegls, tomēr tas bija interesants;
- **PROJEKTS** ārvalstu augstskolu studentiem deva iespēju paplašināt vārdu krājumu un pilnveidot savas latviešu valodas zināšanas un prasmes;
- **PROJEKTS** ir radījis interesi par mūsdienu literatūru;
- **PROJEKTS** ir ļāvis iepazīt kvalitatīvu literatūru un rosinājis vēlmi to lasīt;
- **PROJEKTS** ir sniedzis iespēju kvalitatīvi pavadīt laiku ar domubiedriem, satikt cilvēkus ar līdzīgām interesēm;
- **PROJEKTS** ir radījis vēlmi turpināt piedalīties šādos projektos;
- **NĀKOTNĒ** vajadzētu veltīt vēl vairāk laika praktiskajām tulkošanas darbnīcām;
- **VASARAS** skolas saturiskais piedāvājums bija ļoti daudzveidīgs un noderīgs;
- **PROJEKTS** ir stimulējis Tartu Universitāti pieņemt lēmumu par studiju kursa „Latviešu valodas gramatika un tulkošana” izveidi;
- **ĀRZEMJU** studentiem projekta laikā latviešu valoda bijusi kā svarīgs vienojošs faktors.

BALSTOTIES UZ jauniešu atziņām, var secināt, ka galvenais noteikti ir panākts – interese par mūsdienu literatūru, par tās tulkošanu, par valodu apguves nozīmi projekta dalībnieku vidū ir kļuvusi stiprāka. Atbilstoši studentu izvēlei, lielāku popularitāti ieguvuši vairāki jauni interesanti autori katras projekta dalībvalsts literatūrā, un jaunieši ir spējusi saistoši par tiem pastāstīt.

TO, VAI ir sasniegts projekta galvenais mērķis, proti, vai projekta dalībnieki kļūs pat profesionāliem tulkotājiem, droši vien būs iespējams novērtēt tikai vien pēc kāda laika, taču iepriecinošs rādītājs noteikti ir tas, ka šī projekta dalībnieku vidū bija pieci pirmā projekta dalībnieki un valodas pratēji. Tas nozīmē, ka šī projekta gadījumā var runāt par diviem no projekts parasti visgrūtāk sasniedzamajiem rezultātiem, t.i., zināmu pēctecību un, iespējams, ilgtspēju.

PĒCVĀRDS **jeb tulkošanas projekti** **Latviešu valodas aģentūras darbības praksē**

MINĒTIE PROJEKTI nav vienīgie ar tulkošanas praksi saistītie projekti Latviešu valodas aģentūras pieredzē. Jau 2014. gadā, turpinot pētīt mūsdienu latviešu valodas funkcionēšanu dažādās situācijās, aģentūra īpašu uzmanību veltīja jautājumu lokam, kas skar cittautu daijliteratūras tulkošanu latviešu valodā. 2014. gadā tika īstenots sarunu cikls „Valoda tulkojumā”, kurā ietverta arī tikšanās ar sabiedrībā pazīstamiem tulkotājiem. Sarunu cikls ilga sešus mēnešus, un sarunas vadīja literatūrzinātniece Anita Rožkalne. Sarunu cikls noslēdzās Eiropas Valodu dienā, 26. septembrī ar konferenci „Valoda tulkojumā”, kurā tika aplūkoti jautājumi gan par tulkošanas praksi un – teoriju, gan par tulkotāju sagatavošanu Latvijā un latviešu literatūras tulkošanu citās valodās. Sarunas ar tulkotājiem, kuras papildina raksti, kas veltīti tulkošanas teorētiskajiem un praktiskajiem jautājumiem, tika apkopotas aģentūras izdevumā „Valoda tulkojumā”.

2015. GADĀ UN 2017. gadā sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju īstenotie projekti būtiski papildina aģentūras iesākto tulkošanas jautājumu izpētes ceļu, īpaši pievēršoties jauno tulkotāju meklējumiem. Gan izdevumā „Valoda tulkojumā”, gan projekta gaitā vairākos nozares profesionāļu priekšlasījumos ir runāts par jauno tulkotāju sagatavošanu. Tā Rakstnieku savienības Tulkotāju sekcijas vadītāja Mudīte Treimane norāda uz kādreizējo pieredzi tulkotāju sagatavošanā – viena no jauno tulkotāju „piegādātājām” 60. un 70. gados bija Latvijas Universitātes, toreiz vēl Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitātes, Svešvalodu fakultāte. Pirms neatkarības atgūšanas Rakstnieku savienības Tulkotāju sekcija bija aktīvākā dažādu tulkošanas praktikumu, semināru organizēšanā. Mūsdienās dažādas profesionālās pilnveides iespējas, informāciju par tulkošanu, arī atbalstu tulkošanas projektiem u. c. piedāvā vairākas institūcijas. Tās ir Latvijas augstskolas, Latvijas Rakstnieku savienība, Latvijas Tulku un tulkotāju asociācija, sabiedriskā organizācija *Latvian Literature*, Valsts Kultūrkapitāla fonds, Ventspils Starptautiskā rakstnieku un tulkotāju māja un līdz ar šeit minētajiem projektiem arī UNESCO Latvijas Nacionālā komisija un Latviešu valodas aģentūra, tomēr, kā uzsvēruši gan paši tulkotāji, gan nozares eksperti, pagaidām šajā jomā pietrūkst koordinētākas starpinstitūciju darbības.

UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latviešu valodas aģentūras loma nākotnē

REGULĀRS ATBALSTS tulkošanai nav ne UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas, ne Latviešu valodas aģentūras pamatuzdevumu sarakstā, taču gan UNESCO LNK, gan LVA kopīgo uzdevumu lokā ietilpst organizēt pasākumus, kas veicina daudzvalodību, starpkultūru sadarbību un interesi par latviešu valodu, t. sk., tulkošanu no latviešu valodas. Un šādi pasākumi var būt informatīvs un tehnisks atbalsts ārvalstu augstskolām, atbalsts latviešu valodas lektorātu darbībai ārvalstu augstskolās, kā arī praktiskas valodas un tulkošanas darbnīcas studentu valodas prasmes pilnveidei. Savukārt plašāku un dziļāku piedāvājumu daiļliteratūras tulkošanas jomā, projekta īstenotāju skatījumā, būtu jāsniedz augstskolām (piemēram, valodu studiju programmās iekļaujot literāro tulkošanu kā atsevišķu kursu) un profesionālajām tulkošanas organizācijām.

PROJEKTA DALĪBNIEKI

un viņu veikums

1. LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Rīgā, Latvijā

(<https://www.lu.lv/>)

2. VENTSPILS AUGSTSKOLA

Ventspilī, Latvijā

(<http://venta.lv/>)

3. VĪTAUTA DIŽĀ UNIVERSITĀTE

Kauņā, Lietuvā

(<http://www.vdu.lt/en/>)

4. TARTU UNIVERSITĀTE

Igaunijā

(<https://www.ut.ee/en>)

5. HELSINKU UNIVERSITĀTE

Helsinkos, Somijā

(<https://www.helsinki.fi/en>)

6. KĀRĻA UNIVERSITĀTE

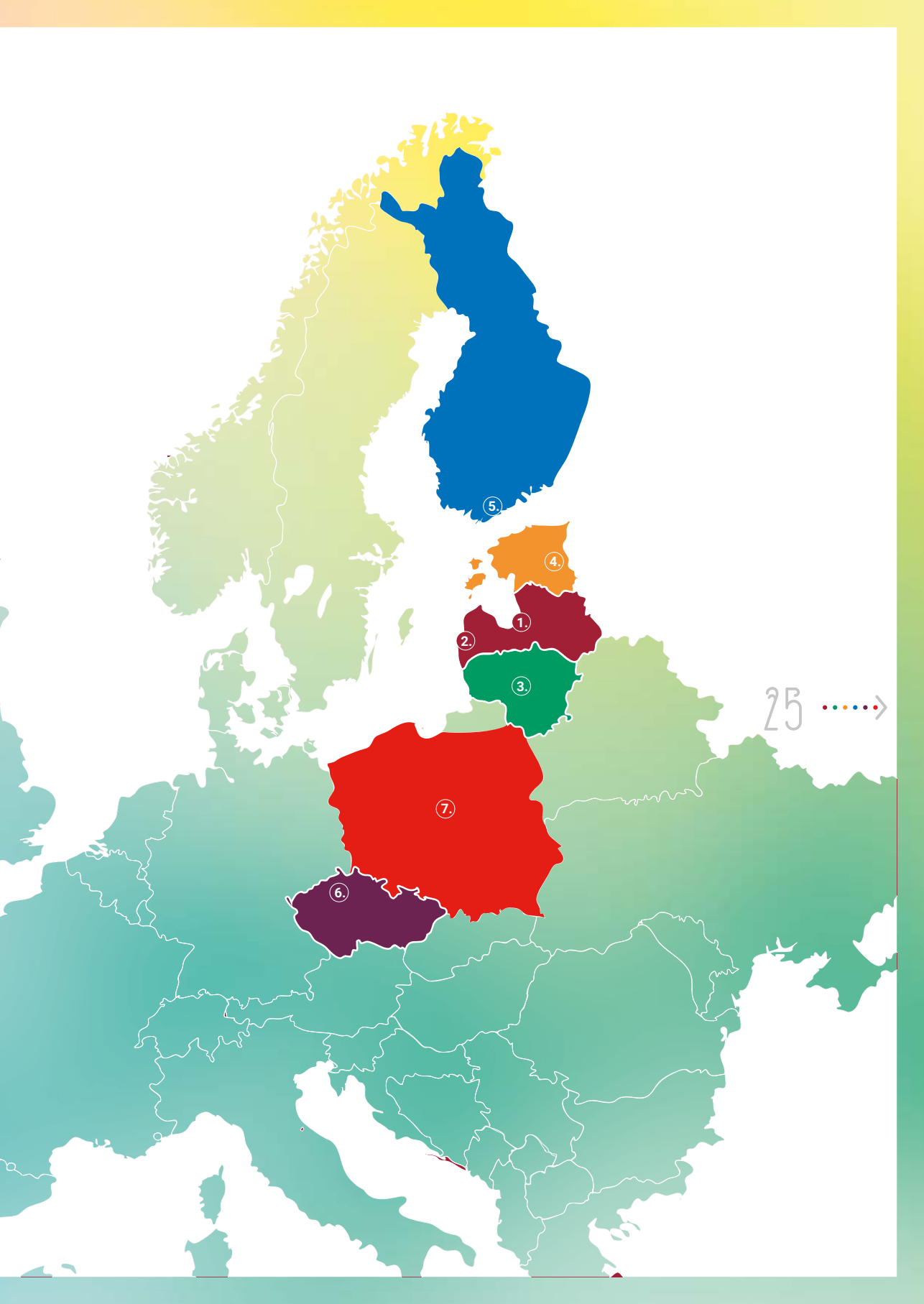
Prāgā, Čehijā

(<http://www.cuni.cz/UKEN-1.html>)

7. VARŠAVAS UNIVERSITĀTE

Polijā

(<http://en.uw.edu.pl/>)

25>

Projekta īstenošana

LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ

Sigita Kušnere

LU HZF Latvistikas un baltistikas nodaļas lektore

LU HUMANITĀRO zinātņu fakultāte (LU HZF) ir izveidota 2010. gadā, apvienojot Filoloģijas un mākslas zinātņu fakultāti un Moderno valodu fakultāti, tomēr tās sākotne meklējama jau 1919. gadā. Studentu (vairāk nekā 2000) un nodarbināto docētāju un zinātniski pētniecisko darbinieku skaita ziņā LU HZF ir viena no lielākajām LU fakultātēm, kurā tiek piedāvāts plašs un daudzveidīgs studiju programmu klāsts, kas tiek īstenots astoņas nodaļās: Latvistikas un baltistikas, Anglistikas, Āzijas studiju, Ģermānistikas, Romānistikas, Rusistikas un slāvistikas, Sastatāmās valodniecības un tulkošanas, Klasiskās filoloģijas un antropoloģijas studiju nodaļā.

LU HZF studenti un mācībspēki veiksmīgi piedalās dažādās mobilitātes programmās un sadarbības projektos ar citu valstu augstskolām, rīkojot zinātniskas konferences un seminārus, iesaistoties Vasaras skolu papildu studijās. LU HZF absolventi kļūst par izciliem savas jomas profesionāļiem, par vadošiem pētniekiem un Latvijas un ārvalstu augstskolu mācībspēkiem dažādās humanitāro zinātņu jomās, apliecinot universitātē iegūto prasmju un iemaņu augsto līmeni.

2016./2017. GADA PAVASARA semestrī LU HZF studentiem un mācībspēkiem bija iespēja iesaistīties UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas, Latviešu valodas aģentūras, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes (LU HZF) un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta (LU LFMI) sadarbības projektā „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”. Projektā piedalījās studenti no vairākiem studiju virzieniem – latvistika un baltistika, somugru valodu un kultūras studijas, poļu valodas studijas. Bez LU studentiem projektā piedalījās arī studente no Ventspils Augstskolas, kā arī Latvijas Kultūras akadēmijas absolvente. Par projekta kuratoriem kļuva LU HZF mācībspēki – Marija Semjonova, Renāte Miseviča-Trilliča, Edmunds Trumpa, Sigita Kušnere.

IEVADSEMINĀRĀ STUDENTI un pasniedzēji tika iepazīstināti ar projekta būtību un darbības principiem, kā arī ar projekta vadošajiem partneriem – UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, Latviešu valodas aģentūra – un viņu darbības virzieniem. Turpmākajā projekta darbā notika vairākas lekcijas–semināri, kuros tika diskutēts par izdevējdarbības situāciju Latvijā, par tulkojumu atlasē un izdošanas stratēģijām, kā arī par Latvijā populārākajām grāmatām, jaunākās literatūras tendencēm. Tika apspriesti tulkotāja darba specifikas jautājumi, arī tulkotāja darbs kultūras vēstnieka lomā, proti, atbildība par to, kādi citvalodu literārie darbi un kādā kvalitātē nonāk pie latviešu lasītājiem.

27

PROJEKTA INDIVIDUĀLĀ darba posmā studenti veica potenciāli tulkojamo latviešu literatūras tekstu atlasī, izvēloties no pēdējo piecu gadu laikā izdoto oriģinālliteratūras darbu klāsta. Izvēle bija jāpamato ar darbu kvalitāti argumentējošiem aspektiem – literārās balvas, pozitīvas recenzijas, tulkojumi citās valodās utt.

BŪTISKA PROJEKTA daļa bija konference un izglītības programma „Jaunākā literatūra”, kas ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu 19. un 20. aprīlī notika Rīgā, sadarbojoties projekta īstenotājiem un Latvijas Nacionālajai bibliotēkai. Izglītības programmas lekcijās tika akcentētas projekta dalībniekiem aktuālas tēmas – latviešu oriģinālliteratūras un tulkotās literatūras specifika, lasīšanas veicināšana; izdevēju un bibliotēku sadarbība; latviešu literatūras ceļš „pāri robežām”, gatavojoties Latvijas viesu valsts statusam Londonas grāmatu tirgū 2018. gada pavasarī. Konferences referātos pētnieki aplūkoja jaunāko latviešu, latgaliešu un Latvijā radīto krievu literatūru – tēmas, principus, kvalitātes un trūkumus. Lektoru un referentu bija literatūras un grāmatniecības nozares profesionāļi, literatūrzinātnes vadošie pētnieki un LU, Daugavpils Universitātes, Liepājas Universitātes mācībspēki. Gan izglītības programma, gan konference bija atvērta visiem interesentiem – kā klausītāji tajā piedalījās ne vien projekta dalībnieki, bet arī studenti no Latvijas Kultūras akadēmijas, Latvijas Universitātes, Daugavpils Universitātes, arī vecāko klašu skolēni. Īpaši akcentējami abu konferenču dienu darba sesijas noslēguma literārie pasākumi –

performances: „Trako vēcu tiesa – literārā tiesa” un „Rakstnieks satiek kritiķi – Inga Gaile, Anda Baklāne, Guntis Berelis”. Tā bija iespēja uz literatūru un aktuālajiem literatūras procesiem palūkoties no neierasta rakursa – dzīvā diskusijā, kurā klausītāju klātbūtnē tika radīta literāro darbu jauna interpretācija.

NOSLĒDZOŠAIS PROJEKTA posms bija tulkojumu izstrāde sadarbībā ar dažādu valodu kuratoriem – LU HZF mācībspēkiem. No piedāvātā citvalodu oriģinālliteratūras darbu fragmentu klāsta studenti izvēlējās sev tīkamākos un, izmantojot pasniedzēju atbalstu un palīdzību, izstrādāja tulkojumus, kas vēlāk – Vasaras skolā – tika analizēti un vērtēti sadarbībā gan ar valodu pasniedzējiem, gan profesionāliem tulkotājiem. Darbu ar tulkojumu redakcionālo uzlabošanu studenti turpināja arī sadarbībā ar citu valstu studentiem – projekta dalībniekiem, kuri piedalījās Vasaras skolā, šādi iejūtoties gan tulkotāja, gan redaktora lomā un gūstot praktiskās iemaņas, kas turpmākajā profesionālajā dzīvē būs lieti noderīgas.

VĪTAUTA DIŽĀ UNIVERSITĀTĒ

Kristina Vaisvalavičiene

Vītauta Dižā universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Letonikas centrs

VĪTAUTA DIŽĀ universitāte (VDU) – viena no liberālākajām Lietuvas augstskolām, kas turpina 1922. gadā Lietuvas pagaidu galvaspilsētā Kauņā dibinātās Lietuvas universitātes misiju. Vītauta Dižā vārds universitātei piešķirts 1930. gadā par godu Lietuvas dižkunigaitim Vītautam, sakarā ar tā nāves 500 gadu jubileju. 1950. gadā universitāte tika slēgta, bet atjaunota 1989. gadā.

VDU STUDENTUS, mācībspēkus un absolventus vieno *artes liberales* ideja. Šeit plaukst brīva radošā doma, tiek nodrošināta augsta studiju un zinātnes kvalitāte, tiek veidotas sekmīgas starptautiskās attiecības.

PAŠLAIK UNIVERSITĀTI veido 10 fakultātes, 2 institūti. Studentiem tiek piedāvāta 51 bakalaura (5 no tām – angļu valodā), 58 maģistratūras (22 no tām – angļu valodā), 16 pēcdiploma studiju programmas, papildu studijas, tālmācības kursi, doktorantūras studijas 18 virzienos.

LATVIEŠU VALODA ir viena no 30 svešvalodām, kuras studiju programmu ietvaros ir pieejamas VDU studentiem. Latviešu valoda ir brīvās izvēles priekšmets, tāpēc to var apgūt jebkuras specialitātes un studiju pakāpes students. Latviešu valodu, kā arī citas svešvalodas universitātē administrē VDU Svešvalodu institūts. Lekcijas notiek intensīvi – katru dienu pa vienai akadēmiskai stundai. Universitātē ir iespēja apgūt divus (A1 un A2) latviešu valodas līmeņus. Kurša programma ir izveidota, sadarbojoties ar VDU Humanitāro zinātņu fakultātes Letonikas centru un izmantojot tā mācību bāzi, bibliotēku.

PAŠLAIK LATVIEŠU valodu mācās samērā neliels studentu skaits un tie nav filologi vien. Taču studenti, kas izvēlas un studē latviešu valodu ir motivēti un ieinteresēti piemērot savas zināšanas gan pētījumos, gan darbā.

PROJEKTA „KULTŪRAS daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai” ietvaros Vītauta Dižā universitātē tika sarīkoti divi semināri – diskusijas par jaunāko lietuviešu literatūru, jauniem autoriem un jaunatnes interesi par laikmetīgo literatūru. Diskusijās, kas tika rīkotas ārpus konkrētas studiju programmas, tika aicināti un piedalījās gan tie, kas pašlaik studē vai kādreiz ir studējuši latviešu valodu, gan lietuviešu filoloģijas studenti un doktoranti, kā arī visi, kas interesējas par lietuviešu literatūru un ir aktīvi šī procesa dalībnieki, piemēram, Universitātes akadēmiskā literātu kluba „ALK’as” biedri (to starpā ne tikai filologi, bet arī psiholoģiju studējošie, Baltijas valstu kultūru studiju programmu studenti, vecāko klašu skolniece).

PIRMAJĀ SEMINĀRĀ, kas notika 12. aprīlī, VDU HZF Lituānistikas katedras doktorante Neringa Butnorjūte visus iepazīstināja ar saviem pētījumiem par jaunāko lietuviešu literatūru un tās recepciju Lietuvas kultūras medijos. Tā kā tika noskaidrots, ka studentu zināšanas par visjaunāko lietuviešu literatūru un tās autoriem atšķiras (piemēram, daudzi priekšrocību dod un lasa pazīstamu rakstnieku darbus), tika nolemts kopīgiem spēkiem izveidot spilgtāko jauno autoru sarakstu un visiem izlasīt nozīmīgākos to darbus, lai vēlāk varētu par tiem diskutēt.

SEMINĀRĀ TIKA atzīts, ka runāt par jaunās paaudzes lietuviešu prozas tekstiem vienmēr ir interesanti un tajā pašā laikā – sarežģīti. Pēc doktorantes Neringas Butnorjūtes domām mūsdienu literatūra ir ļoti dažāda, un, ja šo ar jaunām balsīm apdzīvoto telpu sadalītu divās – dzejas un prozas – teritorijās, ieraudzītu divas atšķirīgas pasaules. Vienā to tām raksturojums „labi vērtējams un populārs jaunās paaudzes autors” skanēs sakarīgi, bet otrajā – tas neizraisīs nekādu skaidru asociāciju. Jo no kopējā prozas grāmatu skaita – iznāk ap 30 grāmatu gadā – vien dažas lepojas ar jauniem autoru vārdiem, kuru starpā tikai viens otrs pieder patiešām jaunam autoram (par tādiem pieņemts dēvēt autorus līdz 35 gadiem). Parējās debijas prozas pasaulē var piederēt eksperimentējošiem dzejniekiem vai līdz šim nezināmiem autoriem, kas kaut interesējas par pusaudžu problēmām, taču paši nebūt nav pieskaitāmi pie jaunu autoru kategorijas. Dzejas telpā aktīvi izpaužas dažāda vecuma autori, tostarp prozā – intriģējošus un nozīmīgus tekstus ir sarakstījuši autori, kuru vecums ir ap 40. Tieši šāda vecuma rakstnieki ir visjaunākie biedri Lietuvas rakstnieku savienībā.

•••••> 32

TĀTAD JAUNUMS literatūrā nebūt nav tiešā saistībā ar autora gadiem. Tāda situācija aicina dziļāk ieskatīties, kur slēpjas īstais jaunu autoru, kam piemīt radošais spēks un briedums, potenciāls. Atlasot tekstus projekta diskusijām, uzmanība tika vērsta uz publikācijām kultūras presē, kas vienmēr ir atvērta literatūras debijām. Tika vērtēti arī publiskie lasījumi, jauno rakstnieku festivāls *Literatūrinēs slinktyis* (Literatūras virzišanās), kā arī jauno autoru izdotās grāmatas. Par galveno kritēriju secinājumam par to, vai autoru jau var saukt par rakstnieku, tika ņemts fakts, vai autoram ir kādi panākumi „Pirmās grāmatas konkursā”, kuru jau daudzus gadus organizē Lietuvas rakstnieku savienības izdevniecība. Katru gadu tajā piedalās daudz jaunu autoru. Viņus motivē gan publicitātes iespēja, gan arī fakts, ka viņu manuskriptus vērtēs pazīstami lietuviešu rakstnieki. Daudzi pēdējā laikā aktīvi jauni prozas autori vispirms debitēja šajā konkursā un saņēma – visaugstākās vērtējumus. No otras puses – viņi pagaidām vairāk izraisa cerību, nekā reprezentē sevi kā produktīvus un eksperimentējošus autorus. Tikai diviem no tiem ir izdevies izdot otro grāmatu, ir arī tādi, kas pašlaik raksta romānus.

PROJEKTA DALĪBNIEKU apspriedei par mūsdienu jaunradi tika izvirzīti septiņi līdzvērtīgi autori: Marijus Gailiūs (*Marijus Gailius*), Mīkols Sauka (*Mykolas Sauka*), Ieva Toļeiķīte (*Ieva Toleikytė*), Jurga Tumasonīte (*Jurga Tumasonytė*), Paula Urbonaite (*Paula Urbonaitė*), Mindaugs Jons Urbons (*Mindaugas Jonas Urbonas*), Toms Vaiseta (*Tomas Vaiseta*). Viņi visi ir līdzīga vecuma, viņiem visiem ir līdzīga jaunrades pieredze, viņi visi raksta īso prozu (noveles, īsos stāstus).

SAVU VIEDOKLI par izlasītajiem darbiem studenti izteica gan e-vidē, gan otrā semināra laikā, kas notika 28. aprīlī.

PĒC STUDENTU domām, vieni autori uzmanību vērs izteiksmes oriģinalitātei, citiem labāk padodas literatūras žanru pārvaldīšana. Tika atzīts, ka būt gados jaunam autoram nav nekāds trūkums, bet gan priekšrocība: pieredzi var iegūt, bet pasaules apzināšanas „kodi” pastāvīgi mainās, tāpēc ir svarīgi gan pārzināt pagātņi, gan atrast atbilstošu valodu, lai varētu izpaust tagadni. Diskusijās tika secināts, ka visus jaunus autorus interesē līdzīgas problēmas – mīlestības un tuvības meklēšana sabiedrībā, kurai piemīt atsvešināšanās tendence, cilvēka dzīve globālā pasaulē, sastapšanās ar nāvi, paaudžu atšķirības un maiņa. Gandrīz katrā jauna autora darbā var izjust jauna cilvēka sevis meklēšanas pūles un vērot viņa briešanas procesu.

STĀSTĪŠANAS MANIERE par šiem tematiem ir dažāda. Mīkola Saukas un Jurgas Tumasonītes tekstu valodai raksturīgs naturālisms un ironija, jūtami centieni izvairīties no domāšanas šabloniem. Pēc studentu domām, visvairāk pārliecina tas, kas ir tuvu personīgai pieredzei – tāda izskatījās Paulas Urbonaites radītā tēla – jaunas briešošas meitenes – realitāte.

→ 34

DISKUTĒJOT PAR tekstu stipro pusi, studenti akcentēja gan iztēles spēles (piem., levas Toleikītes tekstos maģiskā reālisma maniere palīdz gaiši runāt par viņpasauli), gan spēles ar vēstures faktiem (piem., Toms Vaiseta no tiem modelē psiholoģiskās situācijas un patur intrigu līdz pēdējam teikumam). Jaunā autora Mindauga Jona Urbona teksti negaidīti atgriez lasītāju pie tradicionālās telpas – dzīves perifērijā, bet Marijus Gaiļus pārsteidz ar sociālu skatienu, kas vērsti uz eirolietuvi.

PROJEKTA DALĪBNIEKU viedokļi par eksperimentiem literatūrā un autoru tieksmi uzturēt tradīciju nesakrīt. Atšķīrās viedokļi arī par to, kas būtu interesants ārzemniekiem. Daži uzskatīja, ka reālistiskais stāsts un pusaudžu dzīves pieredze citas valsts lasītājam ļautu vieglāk iejusties, citiem gribējās prezentēt dumpīgākas lietuviešu autoru pozīcijas, drosmīgākas tekstu idejas. Kopējās diskusijās tika secināts, ka vienas no svarīgākajiem mākslinieciska teksta iedarbīguma noteikumiem jābūt tēlainai prozas valodai. Vairāk nekā temats, intriģē tēlainas asociācijas un skaidrs idejas izklāsts. Seminārā notika balsošana – katrs no studentiem izvēlējās pa diviem favorītiem. Balsošanas rezultātā līdera pozīciju ieņēma Mīkols Sauka, bet Toms Vaiseta un levas Toleikīte saņēma vienādu balsu skaitu. Tā kā gribējās, lai citu valstu lasītāji iepazīstas ar plašāku lietuviešu autoru spektru, tika nolemts atbalstīt Toleikītes kandidatūru.

PROJEKTĀ TULKOŠANAI piedāvāto autoru M. Saukas un I. Toleikītes teksti stāsta par mūsdienu jauniešiem. M. Saukas novele „Rupji” (krājums „Rupji”, 2015) izpaužas drošs kritiskais skatiens uz šīs dienas reālijām. Viņa tekstem raksturīga fragmentalitāte, vizuālās detaļas un semantiskās kompozīcijas. Izmantojot daudzvalodu žargonu, autors veido divdomību un caur to mēģina panākt savstarpēju saprašanos.

I. TOLEIKĪTES stāsts „Zaļās istabās” (no krājuma „Sinepju māja”, 2009) atklāj pusaudžu pieredzi, kas ir tuva pasakai. Autores vienkāršā valoda un savdabīgais sižets modina iztēli un izraisa jautājumu par to, kas noteic cilvēka pašidentitāti.

LIETUVIEŠU STUDENTI cer, ka abi piedāvātie teksti ļaus iepazīties ar mūsdienu lietuviešu literatūru, atklās jaunus kontekstus un veicinās starpkultūru komunikāciju.

SAVUKĀRT STUDENTES, kas uzdrošinājās izmēģināt savus spēkus literatūras tulkošanā no latviešu valodas, ar prieku iepazīnās ar latviešu autoriem, kurus rekomendēja latviešu studenti. Projekta dalībnieces-tulkotājas – Regina Sabonīte un Daina Zozaitē – piedalījās valodas konsultācijās, tikās ar pazīstamo latviešu literatūras tulkotāju Renatu Zajānčauskaiti.

TARTU UNIVERSITĀTĒ

Ilze Tālberga

Latviešu valodas lektore

LATVIEŠU VALODU Tartu Universitātē var apgūt kopš 19. gadsimta sākuma. 1803. gadā paralēli igauņu un somu lektorātam tika atvērta arī latviešu valodas lektorāts. Tajā laikā latviešu valodu mācīja topošajiem luterāņu mācītājiem. Laikā no 1803. gada līdz 1919. gadam universitātē latviešu valodu pasniedza trīs lektori (O.B.G. Rozenbergers, H.K.E. Klemencs un J. Lautenbahs). Latviešu valodas lektora vietu no jauna atvēra 1940. gadā, kad darbu uzsāka Kārlis Draviņš. 1944. gadā viņa darbu pārņēma Kārlis Abens, kurš vēlāk arī sastādīja pirmo latviešu-igauņu (1959, 1966) un igauņu-latviešu (1967) vārdnīcu. Pēc Abena aiziešanas pensijā latviešu valodu kādu laiku mācīja Māra Veinberga, taču principā no 70. līdz 90. gadiem latviešu valodu pastāvīgi universitātē vairs nemācīja.¹

LATVIEŠU VALODU atsāka mācīt 1997. gadā. Latviešu valodas kursus līdz 2014. gada beigām koordinēja Tartu Universitātes Filozofijas fakultātes Valodu centrs. Kopš 2015. gada, kad universitātē tika veiktas strukturālas reformas, kursus piedāvā Filozofijas fakultātes (kopš 2016. gada Humanitāro zinātņu fakultāte) Pasaules valodu un kultūru koledžas Baltijas reģiona valodu nodaļa. Latviešu valoda ir brīvās izvēles kurss, un to katru gadu izvēlas aptuveni 20 studentu. Studentiem tiek piedāvāti ne tikai latviešu valodas kursi, bet arī citi ar latviešu kultūru un vēsturi saistīti studiju kursi, ko māca gan igauņu valodā, – „Latviešu un lietuviešu tautas kultūra un sabiedrība”, „Baltu tautas un valodas: izcelsme, attīstība un mūsdienas”, gan angļu valodā – „Baltijas valstu kultūra un vēsture”.

¹ Ariste, Paul. Lāti keel Tartu ülikoolis, 1982; Keel ja Kirjandus, 10, lk 533–536.

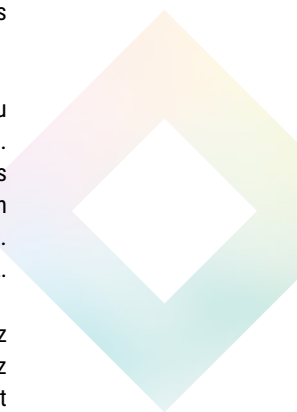
PROJEKTA MĒRĶAUDITORIJA bija latviešu un igauņu valodas, kultūras un literatūras studenti, jaunie tulkotāji un literatūras zinātnieki un citi latviešu un igauņu valodas interesenti. Projekta ietvaros tika rīkoti trīs mācību semināri, kuros piedalījās speciāli šim projektam izvēlēti dalībnieki – igauņu un somugru valodniecības bakalaura studiju programmas studente Aive Mandele (*Aive Mandel*), igauņu literatūras un kultūras zinātnes doktorantūras studiju programmas studente Evelīna Aruste (*Evelin Arust*) un latviešu valodas pilnveides apmācības students dzejnieks un tulkotājs Marguss Konnula (*Margus Konnula*) jeb *Contra*.

MĀCĪBU SEMINĀROS studenti dalījās domās par, viņuprāt, aktuālāko mūsdienīgu igauņu literatūras nozarē. Secinājumi bija tādi, ka Igaunijā raksta grāmatas daudz. Ir daudz labu izdevumu, līdz kurām pat nesanāk nonākt. Dažs ar literatūru ir saistīts katru dienu, dažs tikai tik daudz, cik sanāk uzzināt no preses, lekcijām, draugiem un paziņām. Dažreiz izdodas atklāt kādu līdz šim nedzirdētu autoru un viņa daiļradi. Dažus sanāk atklāt tikai pēc 10–20 gadiem vai vēlāk, vai arī neizdodas atklāt nemaz.

JAUNU AUTORU un daiļdarbu atklāšanai nepietiek laika arī tādēļ, ka ir tik daudz klasiķu darbu, kurus vēl nav izdevies izlasīt vai arī nepieciešams laiks tos vēlreiz pārlasīt. Daudzas jau igauņu literatūrā pazīstamas „zvaigznes” vienmēr mēdz iekrist acīs ar savu jaunāko daiļradi, taču ir arī tādi rakstnieki, kuri uzreiz negūst pietiekami lielu uzmanību, kas gan nenozīmē, ka viņu darbi nav lasīšanas vērti. Pateicoties šim projektam, studenti uzzināja, ka arī dažiem līdz šim nepazīstamiem rakstniekiem jau ir iznākušas pat vairākas grāmatas.

STUDENTUS PĀRSTEIDZA tas, ka, līdzīgi latviešu literatūrai, arī Igaunijā pēdējos gados ir kļuvis populārs virziens rakstīt par vēsturi, it īpaši par padomju laikiem un sevišķi to sākumu. Iemesls varētu būt tas, ka tie bija emocionāli grūti, tādēļ arī literatūras ziņā interesanti laiki, kas savukārt ļoti iedvesmo. Ir interesanti sekot tam, kā šāda tipa daiļrade iespaido tos cilvēkus, kuri ir dzimuši pēc Padomju Savienības sabrukšanas, un kādas emocijas un idejas tā rada.

STUDENTI NOTEIKTI būtu izvēlējušies projektam pieteikt ne tikai prozu, bet arī dzejoļus, jo, kā viens no studentiem minēja, – mūsdienās Igaunijas literatūras ainavā dzejnieku „plūst straumēm”. Piesakāmo darbu izvēli ietekmēja arī tas, ka, pateicoties dažiem aktīviem latviešu tulkotājiem, mūsdienās ļoti daudz tiek tulkoti igauņu daiļliteratūras darbi latviešu valodā. Tāpēc nācās sekot tam, kuri darbi jau ir tulkoti vai ar kuru autoru jau ir noslēgtas līgumi.

TULKOJAMO DARBU izvēle bija saistīta – ne tikai ar to, kas jaunajiem tulkotājiem varētu šķist interesants, bet arī, kas spētu pateikt ko vairāk par Igauniju, tās kultūru, mentalitāti, valodu un igauņu literatūru kopumā. Mērķis bija dot priekšroku ne tik ļoti slaveniem un pazīstamiem autoriem, kuru darbi jau ir un joprojām tiek tulkoti, bet drīzāk tiem, kuri ir palikuši mazliet ēnā. Tika ņemts vērā arī tas, lai tulkojamie fragmenti nebūtu valodas ziņā pārāk sarežģīti, bet būtu valodas apguvējiem gan interesanti, gan viegli lasāmi.

STUDENTI IZVĒLĒJĀS divus darbus – *Kai Aarelaid. Linnade pōletamine* un *Marek Kahro. Seal, kus nākid laulavad*. Izvēli varētu pamatot ar to, ka šiem autoriem ir ļoti aizraujošs valodas lietojums un studenti cer, ka tulkošanas process varētu būt aizraujošs. Pašiem studentiem šķita, ka, pateicoties šiem darbu fragmentiem, arī viņiem pašiem ir radusies interese iepazīt šo autoru iepriekšējos darbus.

PAPILDUS MĀCĪBU semināriem tika rīkots arī viens publiskais seminārs – „Latviešu un igauņu tulkošanas seminārs” (igauņu val. *Lāti-eesti tōlkeseminar*), kurā piedalījās latviešu valodas interesenti, lingvistikas un literatūrzinātnes studenti no Tartu Universitātes (ieskaitot projektā iesaistītos studentus, semināru apmeklēja 12 cilvēki). Seminārā klātesošajiem bija iespēja uzzināt vairāk par šo projektu, iepazīties ar studentu izvēlētajiem darbu fragmentiem, uzzināt vairāk par jau iepriekš veiktajiem latviešu un igauņu literatūras tulkojumiem abās valodās. Tika secināts, ka igauņu un latviešu vēsture un kultūra ir diezgan līdzīga, tāpēc nav liels pārsteigums, ka arī mūsu literatūras daiļrade mēdz būt līdzīga.

LATVIEŠU VALODU kā brīvās izvēles priekšmetu var apgūt jebkurš Tartu Universitātes students un jebkurš interesents no citām universitātēm un arī ārpus universitātes. Latviešu valodas kursu koordinē Tartu Universitātes Pasaules valodu un kultūru koledžas Baltijas reģiona valodu nodaļa¹. Katru semestri tiek piedāvāti kursi iesācējiem (0>A2 līmenī), un katru otro gadu tiek piedāvāts kurss latviešu valodas apguvējiem ar priekšzināšanām. Iedvesmojoties no šī projekta, tika nolemts 2017. gada rudenī pirmo reizi piedāvāt latviešu gramatikas un tulkošanas kursu.

¹ <http://www.maailmakeeled.ut.ee/et/osakonnad/balti>

HELSINKU UNIVERSITĀTĒ

Laimute Balode

Asoc. prof., Baltistikas studiju vadītāja Helsinku Universitātē

HELSINKU UNIVERSITĀTĒ (dibināta 1640. gadā, šobrīd 32 000 studentu 11 fakultātēs) ir tālākais ziemeļu punkts Eiropā, kur var akadēmiskā līmenī apgūt baltu valodas un iegūt gan BA, gan MA, gan *PhD* baltistikā. 1990. gadā tika atvērta lietuviešu valodas lektorāts (Slāvistikas nodaļā), pēc gada – 1991. gadā – latviešu valodas lektorāts (vieslektore doc. Valentīna Gurtaja, kopš 1996. gada asoc. prof. Laimute Balode). Kopš 1995. gada HU baltu valodas tiek docētas kā galvenais priekšmets. Kopš 2011. gada – Baltistikas studijas (baltu valodas un kultūras) ir iekļautas Helsinku universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Valodu departamentā (kur tiek mācītas 28 dažādas valodas). Katru otro gadu tiek uzņemti 5 studenti lietuviešu valodas un kultūras studiju virzienā un katru otro gadu – latviešu valodas un kultūras virzienā. Daudzi studenti no citiem departamentiem baltu valodu studijas izvēlas kā izvēles priekšmetu. Studijas ilgst 3 gadus (BA) + 2 gadus (MA), tās iespējams turpināt doktorantūrā. Valoda tiek mācīta trijos līmeņos: sākumkurss (3x2 h nedēļā, 2 sem., 2x84 h), turpinātājkurss (3x2 h nedēļā, 2 sem., 2x84 h), prakse (2x2 h nedēļā, 1 sem. vai 2 sem., 2x56 h). Bez valodas kursiem tiek lasīti ievadkursi baltistikā: Baltijas tautas un valodas, Ievads Latvijas kultūrā un Ievads Lietuvas kultūrā, kā arī baltu literatūras vēstures kursi. Studentiem ir iespēja noklausīties vairākus speckursus, piemēram: Baltu valodu salīdzināmā gramatika, Latviešu leksikoloģija, Latviešu/lietuviešu verbu prefiksācija, Baltu onomastika, Latviešu/lietuviešu tulkošanas kurss u. c. Studenti savas zināšanas papildina vasaras kursos, kā arī vienu vai divus semestrus studējami Latvijas vai Lietuvas augstskolās.

HELSINKU UNIVERSITĀTES Humanitāro zinātņu fakultātes Mūsdienu valodu nodaļas Baltistikas studenti piedalījās lekciju ciklā, kur tika iepazīstināti gan ar latviešu moderno literatūru, gan ar somu jaunākajām publikācijām. Baltu valodu un kultūru 3. kursa studenti Latviešu valodas praktikuma kursa ietvaros, papildinādami savu leksiku un sarunvalodas prasmju līmeni, 2017. gada februārī-aprīlī noklausījās vairākas lekcijas par klasisko un mūsdienu literatūru, kā arī lasīja vairākus analizēto autoru daiļdarbu fragmentus.

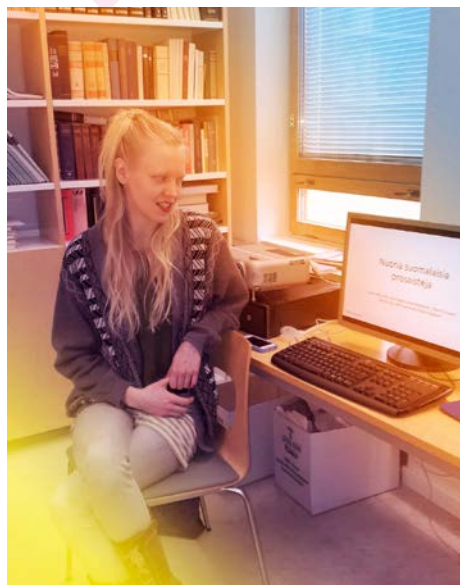
23.02.2017. LATVIEŠU valodas praktikuma grupa tiek iepazīstināta ar daiļliteratūras terminoloģiju (*proza, dzeja, dzejot, atdzejot, sacerēt, daiļdarbu krājums, izlase, kopotie raksti, strofa* utt.). Pārrunājam dzejas tematiku un formu. Notiek diskusijas par to, kādas formas un tematikas dzeja interesē mūsdienu jaunatni. Grupa iedalās divās daļās: vieniem patīk klasiskā, tradicionālā dzeja, citiem – nepatīk, dzeju nemaz nelasa kopš skolas laikiem. Izvēršas aktīvas pārrunas par to, cik bieži un kāpēc jaunieši lasa dzeju. Secinājums – lasa ļoti reti, kāds puisis atzīstas, ka dzeju nelasot vispār, tam viņa dzīvē neatliek ne laika, ne vietas. Pārrunās izvēlamies somu dzejnieku, kas ir labākais dzimtās valodas pārstāvis. Izvēlamies arī pazīstamāko latviešu un iecienītāko pasaules dzejnieku.

27.02.2017. TURPINĀM sarunu par dzeju, uzsvāru liekot uz mūsdienu dzejniekiem un jaunākajām publikācijām. Pārrunājam Latvijas pazīstamākos klasiķus, ko studenti jau ir lasījuši (pazīst Raiņa, Aspazijas, A. Čaka, O. Vācieša, I. Ziedoņa, M. Zālītes, M. Melgalvja, P. Brūvera, J. Baltvilka vārdus). Noskaidrojam, kas no klasiskās dzejas jau ir tulkots somu valodā. Mājās uzdevums: sameklēt somu rakstnieku grāmatas (gan dzejas, gan prozas), ko būtu vērts tulkot latviešu valodā.

01.03.2017. DISKUSIJU veidā pārrunājam vairākus jautājumus. – Kāpēc cilvēki vispār raksta dzeju? Kāpēc lasa dzeju? Vai paši ir kādreiz sacerējuši dzeju? (Izrādās, to ir darījusi tikai viena jauniete grupā.) Kādu dzeju prot no galvas? Ko Somijas skolās skolēni mācās no galvas? Vai prot savas valsts himnas vārdus? (Pārsteidzoši, ka vairākums no galvas prot tikai himnu.) Mājās lasām J. Anmaņa haikas.

13.03.2017. LEKCIJAS sarunvalodas tematika – prozas leksika (*stāsts, garstāsts, novele, romāns, memuāri, eseja, tēls, varonis, sižeta līnijas* u. c.). Pārrunājam latviešu prozu. – Kuru klasiķu vārdi ir zināmi? (Studenti vienbalsīgi min R. Blaumani, R. Ezeru, A. Belu, jo fragmenti ir lekciju laikā lasīti.) Ko pazīst no jaunāko laiku prozaikļiem? (P. Bankovskis, E. Rubene, L. Muktupāvela, N. Ikstena.) Mājās lasām fragmentus no N. Ikstenas romāna „Mātes piens”. Daudzi atceras Jāņa Joņeva vizīti Helsinkos un viņa grāmatu „Jelgava 94”. Apspriežam divus studentu ieteiktos jauno somu autoru – Anu Kājas (*Anu Kaaja. Muodonmuuttoilmoitus, 2015, Leda, 2017*) un Jusi Lehtomeki (*Jussi Lehtomäki. Kerrostalonusi, 2016*) – darbus. Studenti vienbalsīgi atzīst, ka Lehtomeki rakstīšanas stils un tematika ir interesantāka un aktuālāka.

42

15.03.2017. TURPINOT prozas tematiku, lektore stāsta par jaunākajām ievirzēm latviešu prozā – par vēsturiskā romāna renesansi (kā piemērs tiek atstāstīta A. Bērziņa grāmata „Svina garša”), par kultūras traumas reprezentāciju sērijā „Mēs. Latvija. 20. gs.”, par simbolisma atdzimšanu (īpaši G. Repšes romānā „Bogene”), par fantāziju un absurda situācijām jaunajās grāmatās (minot jauno P. Bankovska grāmatu „Trakie veči”). Tālāk tiek apspriesti studentu iemīļotie somu prozaiķi (*Aleksis Kivi, Sofi Oksanen, Tomi Kinnunen* utt.). Diskusijas notiek par vēl trim tulkot ieteiktajiem jauno prozaiķu darbiem – par Erki Mikenena (*Erkki Mykkänen*) darbu *Kolme maailmanloppua* (2015), Siri Kolu (*Siri Kolu*) grāmatu *Kesän jälkeen kaikki on toisin* (2016), Katařinas Alongi (*Katariina Alongi*) darbu *Kevätuhrit* (2016). Vērtējot šīs grāmatas, domas dalās – daļai studentu labāk patīk E. Mikenens, bet meitenēm – S. Kolu vairāk pusaudžu auditorijai veltītais, vieglā valodā sarakstītais darbs. Izraisās diskusija par gada labākajām grāmatām – kas to nosaka, kas izlemj utt. Viena no autorēm – K. Alongi – ir Topeliusa prēmijas kandidāte (2016). Turpinām par jaunāko latviešu prozu – lektore iepazīstina ar populārākajiem un Latvijā apbalvotajiem prozas darbiem. Mājās lasām fragmentu no M. Zālītes grāmatas „Pieci pirksti”.

20.03.2017. SARUNA par folkloras pasakām un iecienīto prozu: vai tu lasi vai bērībā lasīji pasakas? (Studenti atzīst, ka patīk Andersena pasakas, no somu folkloras – pasakas par dzīvniekiem). Mājās: sameklēt un izlasīt latviešu tautas pasaku. Pārrunājam, kāda grāmata bijusi vismīļākā bērībā. (Tiek minētas Astridas Lindgrēnas *Emīls un Berlīnes zēni*, *Karlsons, kas dzīvo uz jumta*, Tūves Jansones grāmatas, Mikas Valtari *Ēģiptiešu zēns Sinuhe* u. c.) Kāds ir mīļākais pasaules autors? (Tiek minēti Umberto Eko, Margarētas Mičelas, Milana Kunderas u. c. vārdi).

22.03.2017. DISKUSIJAS turpinājums par to, kādas tematikas grāmatas piesaista visvairāk. Tiek minētas grāmatas par reālo dzīvi, mīlestību, cilvēku attiecībām, ģimeni, kā neinteresantas tiek minētas fantastikas grāmatas (viena studente gan dedzīgi aizstāv tieši fantastikas literatūru). Uz jautājumu, kādas formas prozas darbi patīk/nepatīk, tiek atbildēts, ka nepatīk gari dabas apraksti, vairāk piesaista cilvēku raksturojumi, taču atzīst, ka bieži pietrūkst pacietības šādus aprakstus lasīt; patīk īss, moderns stils, īpaši dialogu forma. Uzdevums: atnest savu mīļāko grāmatu (jebkurā valodā) un latviski pastāstīt par to.

27.03.2017. DISKUSIJAS turpinājums par pasaules līmeņa prozu – par klasisko literatūru, par Nobela prēmijas laureātiem, par šo grāmatu tulkojumiem somu valodā, par visvairāk pirktajām grāmatām. Studentu grupā pamanāmas lielas domstarpības – vieni atbalsta Nobela prēmiju tulkojumus, citi noraida un uzskata, ka to izlemj neliela cilvēku grupa – žūrija – pēc savām subjektīvām domām.

03.04.2017. ANNIKA Suna – HU Baltistikas studiju maģistrante, kas jau ir tulkojusi vairāku grāmatu fragmentus no latviešu valodas somu valodā, prezentācijas veidā iepazīstina studentus ar somu jauno autoru (*Jussi Lehtomäki, Anu Kaaja, Erkka Mykkänen, Saara Turunen, Iida Rauma, Antti Salminen, Pajtim Statovci*) jaunākajām grāmatām – ar tematiku, formu utml. Pēc prezentācijas izraisās aktīva diskusija par šiem autoriem un viņu publikācijām. Tā kā studenti jau ir lasījuši no katra minētā autora fragmentus, tiek izvirzīti tulkošanai kā pirmie Mikenena (*Mykkänen*) un Lehtomeki (*Lehtomäki*) fragmenti, tiek minēta arī Sofi Oksanenā grāmata „Norma” (kas jau tulkota latviešu valodā un izdota 2017. gadā), tiek ieteikts tulkošanai arī jaunā prozaīka Pajtim Statovci romāns, taču priekšlikums tiek noraidīts, jo autors ir albānis, lai gan par dzimto valodu uzskata somu valodu.

Projekta īstenošana

KĀRĻA UNIVERSITĀTĒ

Kristīne Ante

PRĀGĀ LATVIEŠU valoda tiek mācīta Kārļa universitātes Filozofijas fakultātes Austrumeiropas studiju institūta Baltistikas nodaļā. Latviešu valoda ir akreditēta Austrumeiropas studiju specialitātes ietvaros. Šajā specialitātē studenti var izvēlēties par savu galveno valodu latviešu, lietuviešu, krievu vai ukraiņu valodu. Latvijas vēstures un kultūras lekcijas ir obligātas visu šo valodu studentiem. Latviešu valodu var apgūt gan bakalaura un maģistra programmā, gan arī var ar to nodarboties doktora līmenī. Šobrīd jau ir tapuši un arī top vairāki doktora darbi par Latvijas tēmām. Kārļa universitāte un tās Filozofijas fakultāte ir visvecākā universitāte Centrāleiropā (1348), baltistikai te ir senas tradīcijas kopš 19. gadsimta (Augusts Šleihers, Josefs Zubatijs, Radegasts Paroleks un citi).

2017. GADA PAVASARA semestrī Kārļa Universitātes Filozofijas fakultātes Austrumeiropas studiju institūta Baltistikas katedras studentēm bija tas gods piedalīties UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas organizētajā konkursā „Kultūras daudzveidība jaunatnes atbalstam, starpkultūru dialoga un daudzvalodības veicināšanai”. Šī projekta mērķauditorija bija augstskolu studenti, kas apgūst latviešu valodu un kultūru. Projektā iesaistījās četras studentes: Nadja Vaverova (*Nad'a Vaverová*), Eva Rīdza (*Eva Rýdza*), Aleksandra Skorvida (*Alexandra Skorvid*) un Veronika Verostova (*Veronika Verostová*). Tika pārstāvēti visi studiju līmeņi, sākot no bakalaura līdz pat doktora studijām. Projektu koordinēja Baltistikas katedras latviešu valodas docētāja Kristīne Ante.

INTERESEI PAR baltistiku Čehijā ir jau gadsimtu ilgas tradīcijas, bet latviešu un čehu kultūras sakari iesniedzas vēl daudz senākos laikos (18. gs., kad bija sakari starp čehu un latviešu brāļu draudzēm). Pateicoties Latviešu valodas aģentūras finansiālam atbalstam, šī sadarbība tiek sekmīgi turpināta arī mūsdienās. Baltistikas katedras vadītāja Pāvela Šolla (*Pavel Šoll*) vadībā sagatavoti vairāki spēcīgi tulki, tulkotāji un citās jomās strādājoši speciālisti, kuri popularizē latviešu valodu, literatūru un kultūru.

LATVIEŠU VALODAS studiju kursi ir iekļauti programmā „Austrumeiropas studijas”. Tā ir integrēta studiju programma, kuras beidzējiem ir padziļinātas zināšanas ne tikai par reģiona vēsturi, bet arī mūsdienu situāciju. Līdztekus vēstures, kultūras un literatūras studiju kursiem studenti padziļināti apgūst vismaz vienu no reģiona valodām – latviešu, lietuviešu, ukraiņu vai krievu. Latviešu valodas praktiskajām nodarbībām ir paredzētas vairākas nodarbības nedēļā (ir gan teorētiskie kursi, gan praktiskās valodas apguves nodarbības, kurās tiek pilnveidotas studentu iemaņas un prasmes valodas lietošanā gan mutvārdu, gan rakstu formā). Studenti ne tikai tiek iepazīstināti ar latviešu literatūras vēsturi, bet arī paši tulko atsevišķus latviešu literatūras klasiķu fragmentus.

UNESCO PROJEKTA 1. posmā mūsu uzdevums bija iepazīt čehu jaunāko literatūru un atlasīt darbus, kuru fragmenti būtu ieteicami tulkošanai latviešu valodā. Šis uzdevums nemaz nebija tik viegls, jo izrādījās, ka projekta dalībniecēm (lielās mācību slodzes dēļ) ikdienā nav bijis laika sekot līdzi jaunākajām norisēm čehu literatūrā. Lai kvalitatīvi veiktu mums uzdoto darbu, tika organizēts seminārs, kuru vadīja literārā žurnāla *Tvar* redkolēģijas loceklis Vojtech Nemešs (*Vojtěch Němec*).

V. ŅEMECS sniedza pārskatu par šobrīd aktīvi strādājošajiem prozaikiem, raksturojot gan viņu pārstāvēto virzienu literatūrā, populārākās sižetiskās līnijas, valodas īpatnībām (izloksnes, slengs, jaunvārdu lietojums), kā arī to, cik mērķtiecīgi būtu šos darbus tulkot. Visus čehu mūsdienu autorus viņš iedalīja divās grupās. Kā pirmās grupas pārstāvji tika analizēti čehu bestselleru autori, kuru darbi jau vairākus gadus ir grāmatnīcu dižpārdokļu sarakstā. Vairāki šīs grupas pārstāvji ikdienā raksta filmu scenārijus. Tas ir ietekmējis arī viņu radītos literāros darbus, tuvinot tos filmu sižetiem. Šo rakstnieku mērķauditorija ir vidusmēra lasītājs, kura gaumi viņi labi pazīst un cenšas tai izpatikt. Otrajai grupai ir pieskaitāmi rakstnieki, kuri ir „sava ceļa gājēji” un cenšas runāt par tēmām, kas viņiem pašiem šķiet nozīmīgas. Šie darbi ne vienmēr ir paredzēti plašam lasītāju lokam.

SEMINĀRĀ TIKA noskaidrots, ka čehu jaunākajai literatūrai raksturīga liela tematiskā un žanriskā daudzveidība. Ārkārtīgi interesants aspekts, kas čehu mūsdienu literatūru tuvina latviešu literatūrai, ir tas, ka daudzi autori ir pievērušies vēsturiskās atmiņas tematikai, īpaši refleksijām par Sudetas vāciešu izraidīšanu 1945.–1946. gadā. Rakstnieki, kas pievērsās šai tematikai, ir vai nu šīs minoritātes pēcteči vai arī pašlaik dzīvo Čehijas un Vācijas pierobežā, t. i., apgabalos, kuros iedzīvotāju sastāvs pēc II pasaules kara gandrīz pilnībā mainījies. Viņi cenšas savienot makro un mikro vēsturi, konfrontēt sevi un sabiedrību ar tādiem neērtiem jautājumiem kā vēsturiskās vainas atzīšana, izlīgums ar savu vēsturi, atsevišķa cilvēka loma totalitāru ideoloģiju radītajā pasaules kārtībā. Jāatzīmē vēl kāda savdabība, kas mūsdienu čehu autorus atšķir no latviešiem: plaši ir pārstāvēts maģiskā reālisma virziens literatūrā. Čehu rakstnieku vidū ir kāda grupa – protestantu konfesiju garīdznieki, kas ienes zināmu garīgu dimensiju mūsdienu rakstniecībā.

DAUDZI ČEHU autori savus darbus izdod ne tikai drukātā veidā, bet publicē tos arī elektroniski, veido emuārus vai raksta sociālajā vietnē *Facebook*. Izvēloties šādu stratēģiju, viņi panāk to, ka ir atvērti saviem lasītājiem un bieži iesaistās ar tiem aktīvā dialogā. Kopumā Čehijā ir spēcīgi attīstīta kultūras dzīve: regulāri iznāk ne tikai literāri darbi, bet arī jaunākajai literatūrai veltīti preses izdevumi, tiek rīkoti dzejas un prozas autorlasījumi, populārākie darbi tiek ekranizēti.

PROJEKTA DALĪBNIECES iepazīnās ar vairākiem čehu autoru darbiem un no tiem izvēlējās vienu. Pēc tam kopīgās pārrunās tika analizēta katra izvēlēta fragmenta kvalitāte un piemērotība tulkošanai latviešu valodā. Tādējādi tika atlasīti trīs teksta fragmenti, kuri vislabāk reprezentē aktuālo situāciju mūsdienu čehu literatūrā.

1. MIHALA Ajvaza romāns „Luksemburgas dārzs” (*Michal Ajvaz Lucemburská zahrada*) izdots 2011. gadā. Maģiskā reālisma pārstāvis liek savam galvenajam varonim iepazīties ar netīšām atrastu, nepazīstamu valodu, un sākas vesela ķēde ar varoņa personisko dzīvi skarošiem notikumiem. 2012. gadā šis romāns tika apbalvots ar prestižo čehu literatūras balvu *Magnesia Litera*.

2. RADKAS Denemarkovas darbs „Nauda no Hitlera (Vasaras mozaīka)” (*Radka Denemarková. Peníze od Hitlera (Letní mozaika)*) ir publicēts 2006. gadā. Viņas proza ir tulkoti 17 valodās. Šajā darbā autore cenšas iejusties galvenās varones liktenī, tēlojot sievieti, kura, atgriezusies savā dzimtajā ciematā pēc daudziem koncentrācijas nometnē un ārzemēs pavadītiem gadiem, pārdzīvo dziļu psiholoģisku traumu.

3. KATERŽINAS Tučkovas romāns „Žitkovskas dievietes” (*Kateřina Tučková. Žitkovské bohyně*) publicēts 2012. gadā. Tajā sociālisma perioda reālijas tiek atspoguļotas ar zināmu mistikas pieskaņu. Tie arī ir meklējumi pēc savas dzimtas saknēm. Autore ir populāra arī ārpus Čehijas, jo viņas darbi tulkoti 12 valodās. Šogad tiek plānots šī darba ekranizējums.

PAŠLAIK PROJEKTA dalībnieces strādā pie Jāņa Joņeva romāna „Jelgava 94” fragmenta tulkojuma. Jau tagad ir redzams, ka lielākās grūtības šī darba tulkošanas procesā sagādā 20. gs. 90. gadu Latvijas reāliju izpratne, kā arī tā laika jauniešu slenga leksikas adekvāta atveide čehu valodā. Ir paredzēts, ka šiem jautājumiem būs veltītas vairākas papildnodarbības, kas tiks organizētas 2017. gada jūnijā.

Projekta īstenošana

VARŠAVAS UNIVERSITĀTĒ

Liene Gūtmane

Varšavas Universitātes Baltistikas nodaļas latviešu valodas un literatūras lektore,
projekta koordinatore

1990. GADĀ VARŠAVAS Universitātes Polonistikas fakultātes ietvaros tika izveidota Baltu Filoloģijas katedra. 2009. gadā tā pārdēvēta par Vispārīgās valodniecības, Austrumāzijas salīdzināmās valodniecības un Baltistikas katedru.

PAŠLAIK BALTISTIKAS studiju programma piedāvā iespēju apgūt lietuviešu un latviešu valodu gan bakalaura, gan maģistra līmenī, iepazīt Lietuvas un Latvijas vēsturi, folkloru, kultūru, literatūru, kā arī praktiski mācīties tulkot. (Sk.: <http://baltystyka.uw.edu.pl/>)

PROJEKTA DALĪBNIEKI bija Varšavas Universitātes Baltistikas nodaļas maģistra programmas studenti Alicja Kosima (*Alicja Kosim*) un Leslavs Guralis (*Lesław Góral*).

SĀKUMĀ DALĪBNIKI vairākos semināros apsprieda projekta sniegtās iespējas: iepazīt savas valsts jaunāko literatūru, tikties ar pētniekiem, iepazīt tuvāk latviešu jaunāko literatūru un salīdzināt jaunās zināšanas ar lekcijās iegūtajām, attīstīt tulkošanas prasmi, gūt pieredzi prezentācijas un referāta veidošanā latviski.

KAD BIJA izklāstīti dalībnieku pašu uzskati par vērtīgāko poļu jaunākajā literatūrā, tika diskutēts par Latvijas studentiem sūtāmajiem fragmentiem, kā rezultātā studenti secināja, ka būtu vēlama žanru dažādība, autoriem jābūt gan sievietēm, gan vīriešiem, bet tekstus labāk izvēlēties bez vienīgi pašiem poļiem saprotama konteksta.

LAI PROJEKTA dalībnieki veidotu interesantu pārskatu un prezentāciju par poļu jaunāko literatūru, baltistikas studentiem un pasniedzējiem tika sarīkoti pasākumi.

TIE BIJA reklamēti VU Baltistikas studiju mājas lapā, bet pēc pasākumiem apraksts un fotogrāfijas ievietoti mājas lapas hronikā.

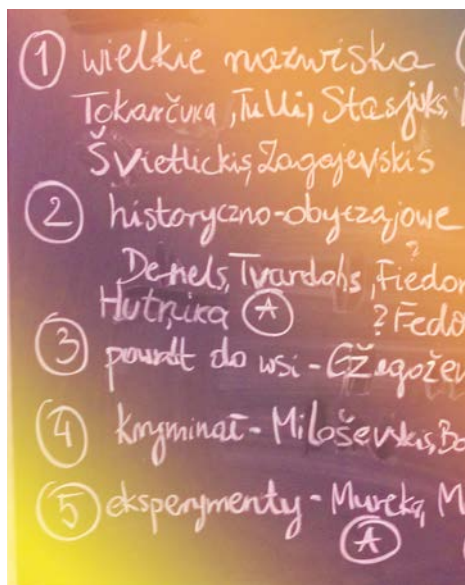
VISPIRMS STUDENTI tikās ar *Dr. Philol.* Jaroslavu Klejnocki, literatūrpētnieku un dzejnieku, noklausoties viņa lekciju „Poļu literatūras interesantākās parādības pēc 1989. gada” (21. 03. 2017.). Iegūtā informācija dalībniekiem bija ļoti noderīga Polijas literāro procesu izpratnei, kā arī palīdzēja uzzināt, kāda ir jaunākā poļu literatūra no zinātnieka un joprojām rakstoša autora viedokļa.

SEKOJA TIKŠANĀS ar literatūras kritiķi un kultūras žurnālisti Justīnu Sobolevsku (03.04. 2017.), kura aizraujoši stāstīja par interesantākajām pašu pēdējo gadu grāmatām Polijā. Interesanti bija uzzināt profesionālas kritiķes domas par visjaunāko poļu literatūru.

PROJEKTA DALĪBNIEKU vizīte Grāmatas institūtā (10. 04. 2017.) bija lieliska iespēja uzzināt, kāda ir jaunākā poļu literatūra no grāmatu tirgotāju un tulkoātāju viedokļa.

STARPTAUTISKO PROJEKTU vadītājs Mariušs Cešliks studentus iepazīstināja ar Polijas valsts dotētajām tulkošanas programmām, noteikumiem, kas jāzina tulkiem un ārzemju izdevniecībām, kā arī praktiskām iespējām pieteikt konkursam poļu literatūras tulkojumus citās valodās.

50

POŁU JAUNĀKO literatūru pētot, galvenās studentu atziņas un secinājumi bija šādi: poļu mūsdienu dzejā valda ne tikai bezidejiskums, apolitisks, privātās sfēras dominānce, bet arī daudzveidīga formas un stila oriģinalitāte, kā arī visu slāņu leksikas izmantojums (Marcins Śvietlickis (*Marcin Świetlicki*), Ādams Zagajewskis (*Adam Zagajewski*) u. c.). Toties prozā viena no interesantākajām parādībām noteikti ir modernie vēsturiskie un sadzīves romāni (Jaceks Denels (*Jacek Dehnel*), Silvija Hutņika (*Sylvia Chutnik*), Ščepans Twardohs (*Szczepan Twardoch*) u. c.), kā arī jauno autoru negaidītā pievēršanās lauku tematikai – novatoriskā skatījumā (Violeta Gżegożewska (*Wioletta Grzegorzewska*), Macejs Plaza (*Maciej Płaza*)).

VIENBALSĪGI TIKĀ atzīts, ka mūsdienu Polijā tik populārajai kriminālliteratūrai pašlaik raksturīgi spēcīgi sociāli un vēsturiski akcenti (Zigmunts Miłošewskis (*Zygmunt Miłoszewski*), Katažina Bonda (*Katarzyna Bonda*) u. c.).

UN VĒL – atliek tikai piekrist pētnieku teiktajam, ka tieši pašlaik rodas daudzi talantīgi stila un tematikas eksperimenti (Veronika Mureka (*Weronika Murek*), Dorota Maslovska (*Dorota Masłowska*) u. c.), kurus nemaz nav iespējams ierindot kādā žanra kategorijā.

PĀRRUNĀJOT IEGŪTĀS zināšanas, tulkošanai Latvijas studentiem projekta dalībnieki izvēlējās trīs oriģinālus un ļoti atšķirīgus romānus. Grāmatas, kuru fragmenti ar patiesu prieku tika sagatavoti tulkošanai, bija: Silvijas Hutņikas ģimenes sāga – sadzīves romāns „Jolanta”, Zigmunta Miloševska kriminālromāns „Patiesības grauds”(Ziarno prawdy) un Veronikas Murekas romāns ar fantastikas elementiem „Dienvidu augu audzēšana ar Mičurina metodi” (*Uprawa roślin południowych metodą Miczurina*).

Atzinums par studentu veikto latviešu jaunākās literatūras tulkojumu

PROJEKTA DALĪBNIKI katrs pilnībā iztulkoja Jāņa Joņeva romāna „Jelgava 94” fragmentu, kā arī abus pārējos tekstus. „Jelgava 94” tulkošana norisa kvalitatīvi un raiti: sākumā notika patstāvīgais darbs ar vārdnīcu, sekoja seminārs dalībniekiem, bet darbu noslēdza tulkojumu prezentēšana un detalizēta apspriešana ar citiem Varšavas Universitātes Baltistikas maģistra programmas studentiem mācību priekšmeta „Tulkojumzinātne” nodarbību laikā.

PROJEKTA IETVAROS

tapušie raksti

.....> 52

TULKUJUMA

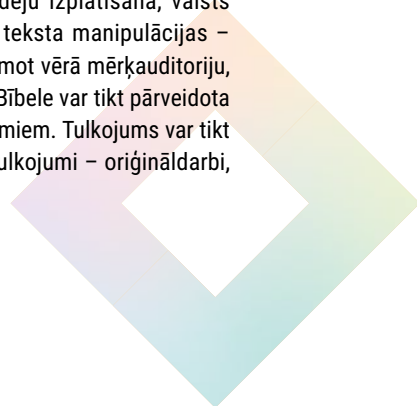
procesu ietekmējošie faktori

Andrejs Veisbergs

JA ATSKATĀMIES vēsturē, tad kritiski brīži latviešu tautas vēsturē ir bijuši saistīti ar valodu. Latvieši ir valodcentriskā tauta – „latviešu valoda nenoliedzami ir nacionālās identitātes elements – ne vienīgais, bet tomēr pats nozīmīgākais” (Druviete, 2012: 97). Turklāt bieži šie identitātes stūrakmeņi ir bijuši tulkojumi. Tā, latviešu valoda rakstu formā iedibināta un nostiprināta ar Bībeles tulkojumu, Pirmo atmodu mēs datējam ar Alunāna „Dziesmiņām” (tulkojumiem), moderno latviešu valodu datējam ar Raiņa un Aspazijas veikto „Fausta” tulkojumu. Tulkojumi no latviešu valodas savukārt liecina par to, ko attiecīgā brīdī esam uzskatījuši par svarīgu un citiem parādāmu: Blaumani, Raini, V. Lāci, A. Upīti, Kolbergu, Zālīti u.c.

TULKUJUMS VIENMĒR ir jāsakata kontekstā – to ietekmē vai var ietekmēt sabiedrības attīstības stadija, aktuālās norises, politika, kultūras tradīcijas, valodas iespējas, finanšu apstākļi un vēl daudz citu apstākļu, tai skaitā subjektīvi faktori. Gandrīz vienmēr tulkojums ir apzināts un mērķtiecīgs – grūti iedomāties, ka kaut kas tiek tulkots bezmērķīgi – pat ja mērķis ir triviāls – uzdevums skolā vai kaimiņa lūgums. Tulkojumi var būt ļoti dažādi pēc satura – no dzejas, kas prasa pilnīgu teksta pārstrādi, līdz ļoti tehniskiem, kur bieži vien ir vairāk skaitļu kā vārdu, piemēram, instrukcijas, etiķetes utt.

NOPIETNOS LITERĀRAJOS tulkojumos parasti bez tulkotāja ir iesaistīti arī izdevējs, redaktors, finansētājs, pasūtītājs. (Mūsdienās tulkotājs patiešām var samērā vienkārši visu izdarīt viens un ievietot tulkojumu pašveidotā mājas lapā). Iesaistītajā pusēm var būt dažādas intereses un mērķi (ienesība, ideju izplatīšana, valsts kultūrpolitika), kas savukārt var noteikt dažādas tulkotā teksta manipulācijas – svešināšanu, lokalizāciju, domestikāciju, tīnāšanu utt. Ņemot vērā mērķauditoriju, oriģināls tulkojumā var tikt radikāli pārstrādāts, piemēram, Bībele var tikt pārveidota bērniem, sievietēm, gejiem, saīsināta, izdota ar paskaidrojumiem. Tulkojums var tikt uzdots par oriģināldarbu un dažās valstīs parādās pseidotulkotāji – oriģināldarbi, kas uzdoti par tulkojumiem.

LITERĀROS TULKOJUMUS parasti veic viens tulkotājs, taču iespējama arī darba dalīšana, kas kvalitātes apsvērumu dēļ prasa vai nu redaktoru, vai viena cilvēka dominanci, lai galarezultāts būtu puslīdz homogēns. Tulkojumam var būt precīzs/lojāls, brīvs, lokalizēts, vienkāršots. Tulkojumā parasti uzrāda tulkotāju, bet nereti dažādu iemeslu dēļ tulkotājs vārds netiek minēts (tulkojums pieder kādai organizācijai, tulkotājs nevēlas savu vārdu saistīt ar šo darbu utt.). Tulkotāja redzamība var pastāvēt arī dažādu paratekstu veidā – zemspītras piezīmes, beigu piezīmes, ievads utt. Veicot jauna daiļdarba tulkojumu, tulkotāji, ja iespējams, sazinās ar autoru, konsultējas par specifiskiem jautājumiem. Visbeidzot vienu un to pašu darbu var izdot vairākos tulkojumos. Vienlaicīgi tas notiek visai reti, bet ar laiku atkāpi tas ir pat nepieciešams, jo mainās valoda, izpratne, lasītāju intereses. Mūsdienās bieži diskutē, vai tulkotāja profesijai ir nākotne. Domājams, jau visai drīz mašīntulkošana sasniegs tādu kvalitāti, ka tehniskā tulkotāja profesiju aizstās dators un cilvēks – redaktors. Taču daiļliteratūras jomā un īpaši dzejā tulkotāju aizstāt mašīna nevarēs. Visbeidzot, bieži domājas par to, ko no latviešu valodas tulkot citās, tiek lauzti šķēpi par klasiku vai moderno literatūru. Pēdējai mūsdienu lasītājs tomēr dod priekšroku.

Tulkojuma kvalitāte

TULKOJUMA KVALITĀTE ir ļoti sarežģīts jautājums, kas ietver daudzus, gan objektīvi izvērtējamus, gan subjektīvus izvēles un gaumes aspektus. Parasti puslīdz analizējama ir nozīmes atbilstība (precizitāte), pabeigtība, pareiza autora domas izpratne. Bet arī šajās jomās ir neizbēgams subjektīvisms (jo mēs katrs jebkuru tekstu saprotam individuāli) un arī tulkojuma mērķis var nopietni mainīt pārceluma kritērijus. Valodas kvalitāti vērtē pēc atbilstības oriģināla stilam un reģistram, teksta kohēzijas, valodas normu un konvenciju ievērošanas. Arī šeit ir daudzi izvēles aspekti – vai veca oriģināldarba valoda tulkojumā būtu „jāvecina”, vai tulkojumvaloda var apzināti atšķirties no ierastās mērķvalodas normām, tā sniedzot lasītājam jaunu pieredzi? Pētījumi rāda, ka, pat nešķirojot teksta avotvalodas, tulkojumvaloda kopumā tomēr atšķiras no oriģinālvalodas tekstiem. Tulkojumvalodai raksturīga interference, tulkojumi kopumā ir stilistiski neitrālāki, konservatīvāki, gramatiski neitrālāki, vienkāršāki, pareizāki, tie ir eksplīcītāki (tajos ir vairāk skaidrojumu). Sasniedzot lielu apjomu, tulkojumvaloda kopumā neizbēgami ietekmē mērķvalodu, tās normas un aizgūšanu.

JAUNĀKĀ

latviešu proza

Ieva Kalniņa

21. GADSIMTA LATVIEŠU literatūra ar 2005./2006.gadu uzsāk jaunu pievēršanos vēsturei – biogrāfijai, autobiogrāfijai, dažāda tipa vēsturei.

LATVIEŠU LITERATŪRA ap 2005./2006.gadu uzsāk jaunu pievēršanos vēsturei – biogrāfiskajam, autobiogrāfiskajam un dažāda tipa vēsturiskajiem romāniem. Pirmā atmosfēras biogrāfiskā proza, kurā pēc Ronalda Dobrovenska romāna „Rainis un viņa brāļi” (1999) publicējuma bija zināms pieklusums. Laima Muktupāvela publicē atraktīvo E. Benjamiņas biogrāfiju „Mīla-Benjamiņa” (2005) un veltījumu brāļiem Kokariem „Brāli-Brāli” (2008), Gundega Repše uzraksta romānu vēstulēs „Brālis: Ojārs Vācietis” (2005). Nora Ikstena kopā ar Imantu Ziedoni rada dzejnieka bērnības grāmatu „Nenoteiktā bija” (2006), bet viena pati darbu „Esamība ar Regīnu” (2011) un romānu par latviešu rakstnieku Dzintaru Sodumu un rakstnieku valodā „Vīrs zilajā lietusmētelītī” (2011), Valdis Rūmnieks un Andrejs Migla romānu „Čaks” (2010), „Trīs zvaigznes. Biogrāfisks romāns par K. Zāli”(2013), Inguna Bauere raksta romānus par latviešu kultūras darbinieku sievām – „Ede, Pumpura sieva” (2012), „Skolas Līze” (2011) un „Lizete, dzejniekam lemtā” (2009), „Piedod, Karolīne!” (2013) u.c..

AUTOBIOGRĀFISKĀ PROZA sāk skatīt latviešu kultūrā maz aprakstītus cilvēku pārdzīvojumus smagos vēstures periodos: Valentīna Freimane izstāsta darbā „Ardievu, Atlantīda!” (2010) savu un ģimenes likteni holokaustā, bet Māra Zālīte autobiogrāfiskajā romānā „Pieci pirksti” (2013) tēlo izsūtījumu un izsūtīto atgriešanās ceļu, skatot šo laiku ar mazas meitenes acīm.

BEIDZAMOS GADOS uzplaukumu un vislielāko ievēribu guvis vēsturiskais romāns – varam te minēt Aivara Kļavja tetraloģiju „Viņpus vārtiem” (2005–2012) un Gundegas Repšes inspirētā romānu sērija „Mēs. XX gadsimts” ar vairākiem romāniem – Māra Bērziņa „Svina garša” (2015), Gunta Bereļa „Vārdiem nebija vietas” (2015), Ingas Ābeles „Duna” (2017), Gundegas Repšes „Bogene” (2016), Andras Manfeldes „Virsnieku sievas” (2016) u. c.

GAN VĒSTURISKAJĀ, gan biogrāfiskajā romānā ir citāda pieeja vēsturiskajai vielai – no atklātā, sabiedriskā lauka uz privāto, kā arī notikumu uztvere apziņā nozīmīgāka par vēsturiskajiem notikumiem. Tā Inguna Bauere biogrāfiskajos romānos par Vecpiebalgas kultūras darbiniekiem rāda rakstniekus tikai ģimenes dzīvē vai N. Iksena romānā „Vīrietis zilajā lietusmētelītī” sīki raksturo Tebes pieticīgo dzīvoklīti Itakā. Tā I. Baueres Ede nepamana vīra rakstnieka talantu, viņai maznozīmīga ir eposa „Lāčplēsis” iznākšana, bet Lizete K. Skalbes darbību 1905.gada revolūcijā un sekojošo cietumsodu saista tikai ar faktu, ka viņš nav bijis sievai līdzās dzemdībās. Mūsdienu biogrāfiskajam romānam vairs nav nozīmīgi secīgi aprakstīt personas dzīvi, bet akcentēt, ka biogrāfija ir autora iztēles radīta, tā ir fikcija, biogrāfiju aizstāj stāstījums par romāna vai kāda tā aspekta rakstīšanu. Biogrāfiskā romāna autors ir līdzdalībnieks dzīvesstāsta radīšanā, komentējot tekstu, diskutējot vai pats piedaloties aprakstītās personas dzīvē. Tā Nora Ikstena sarakstās ar Tebi, dodas pie viņa uz ASV un pārved dzīvot pie sevis uz Ikskili. Romāns tiek rakstīts no „šeit un tagad” skatpunkta. Biogrāfiskajos romānos nav vairs stingri nodalīti fakti no izdomas, vēsture no leģendām. Postmodernisma ietekmē biogrāfiskais un vēsturiskais romāns veido daudz brīvāku vēstījumu, romānos tiek skatīti iepriekš par tabu vai politikorektuma tēmām atzīti jautājumi. Vēsturiskajā un biogrāfiskajā romānā pastiprināti tēloti fizioloģiski procesi, seksuālās un vardarbības ainas, iespējams, tā ir reakcija uz mediju pasauli, jo rakstniekam jāreķinās ar lasītāja redzētajās vai dzirdētajās, bet ne piedzīvotajās katastrofās notrulināto uztveri. L. Muktupāvela romānā „Mīla-Benjamina” apraksta vienu no pirmajiem striptīza klubiem Rīgā un norāda uz Emīlijas Benjamiņas lezbiskajām tieksmēm un saikni ar Latgali. Savukārt N. Ikstena apraksta Tebes (Dzintara Soduma) slimību, minot arī sīkas detaļas.

LATVIEŠU LITERATŪRĀ augsti tiek vērtēti tradicionālie dokumentālās ficcijas romāni, kuri balstās uz dokumentiem, piezīmēm, rūpīgu daiļrades izpēti. Tipiskākais darbs te ir S. Viese romāns „Mūžīgie spārni”, tā apakšvirsraksts „Stāstījums par Aspazijas dzīvi”.

REĀLISTISKĀS IZTĒLES romānu „Čaks” sarakstījis Valdis Rūmnieks un Andrejs Migla, tas aptver laiku no A. Čaka dzimšanas līdz nāvei. Romāna vēstījums ir trešajā personā, un tekstu veido ļoti daudzi dialogi. Vēstījums sadalīts nelielās nodaļās, kuru centrā kāds Čaka dzīves notikums, atgadījums, saruna. Katru nodaļu iesāk iepriekšējās nodaļas beidzamais vārds (mirkļus – Mirkļus, Kas?! – KAS u.c.). Grāmatā pretstats starp Čaka dzeju un personību veidots kā vēstījuma princips, kā cilvēks viņš ir bailīgs, neuzņēmīgs, nervozs, kā dzejnieks – izcils.

TIPISKI REVIZIONISKĀS iztēles tipa romāni ir Ingunas Baueres darbi «Lizete, dzejniekam lemtā», «Ede, Pumpura sieva». I. Baueres pieeja ir atšķirīga – viņa raksta par Vecpiebalgas kultūras darbinieku sievietēm, pozicionējot viņas kā savas dzīves upurētājas vīrieša talantam. Tikai pateicoties viņām, un uz viņu rēķina A. Pumpurs, M. Kaudzīte, K. Skalbe, A. Kronvalds veidoja savu karjeru. Konsekventi sievietes ir pragmatiskas, vīrieši sapņotāji, realitātes neizpratēji. I. Bauere piesaka latviešu biogrāfiskajā literatūrā sievietes skatījumu uz kultūras dzīves naratīvu, parādot, ka sieviete un vīrietis vienā laikā to neizjūt līdzīgi, būtībā viņa revidē kolektīvo naratīvu. Viņas romāni ir izklaides literatūras daļa.

JAUNĀKAJĀ LITERATŪRĀ ir sastopama arī metabiogrāfija – Noras Ikstenas romāns „Vīrs zilajā lietusmētelītē”. Metabiogrāfijā vairs nav svarīgi izstāstīt personas dzīves stāstu, bet izgaismot tikai dažus tā aspektus. Romāna autors ir kā pagātnes un tagadnes savienotājs. Romāna Meitiņas skatupunkts fokusējas uz Tebi un viņa istabu, grāmatām, zīmītēm, apģērbiem, ķermeni, Tebe ir svarīga romāna daļa, tas ir romāns par viņu, bet arī par rakstnieka dzīvošanu valodā un par izvēli, ko nosaka ne tikai nejausība, bet arī paša griba – būt rakstniekam.

LATVIEŠU BIOGRĀFISKAIS romāns tulkotājam var noderēt kā palīgīdzeklis aprakstīt autora darbu tulkošanā. Bet grūti iedomāties, ka kādu no šiem romāniem tulkotu, jo rakstnieku dzīve nav saistīta ar citām zemēm un viņu darbi ir maz zināmi. Ja, piemēram, būtu romāns par režisori Annu Lāci, V. Benjamina draudzeni, E. Piskatora un B. Brehta paziņu, situācija būtu citādāka.

LATVIJU IR pārņēmis vēsturiskā romāna bums. Pavērsienu uz vēsturiskā romāna dažādošanu uzsāka pirmie nozīmīgākie vēsturiskie romāni Latvijā, kas tapa 21. gadsimta sākumā – tas ir Jāņa Lejiņa romānu cikls „Zīmogs sarkanā vaskā” un Aivara Kļavja romānu cikls „Viņpus vārtiem”. Tie, protams, nav vienīgie vēsturiskie romāni, bet kritikā un lasītāju vidū augstāk vērtētie darbi.

ABI ROMĀNI parāda, ka arī Latvijā sākusies vēsturiskā romāna dažādošanās – blakus tradicionāli apliecinotajam vēsturiskajam romānam parādās postmodernais dekonstrukcijas romāns. A. Kļavja romānā izmantoti postmodernās dekonstrukcijas paņēmieni, kas raksturīgi mūsdienu vēsturiskajam romānam. Taču arī te problēma ar tulkošanu – faktu ir tik daudz, romāns kā postmodernisma teksts tos apšaubā, parodē utt., ja nav labas vēstures zināšanas, tekstu grūti uztverts, lai arī “Viņpus vārtiem” ir ieguvis Baltijas asamblejas baltu, tas nav tulkots, tieši intensīvā teksta dēļ. Savukārt Lejiņa romānā, kura pirmā daļa veltīta 12. gadsimtam un ietvrt visu Baltijas jūras areālu, pietrūkst spilgtu raksturu, un arī pārlieku liels ir latviskā spēka apliecinājums.

TOMĒR LIELĀKO ietekmi uz vēsturisko romānu veido romānu „Mēs. Latvija. XX gadsimts” sērija, gan papildinot latviešu vēsturisko romānu klāstu (O. Zebra, M. Bērziņa, G. Bereļa, I. Ābeles, arī P. Bankovska darbi), gan aktivizējot izklaides literatūru un ieludinot vēsturisko materiālu dažādos citos romānu žanros, – psiholoģiskajā romānā (I. Gailes „Stikli”, 2016; A. Manfeldes „Virsnieku sievas”), arī T. Kreicberga fantastikas romānā „Lopu ekspresis” (2016), ja mēs literatūru skatām pēc autora tautības, bet ne valodas, kurā viņš raksta.

ROMĀNU SĒRIJA būs arī interesants pētniecības objekts, jo ir redzams, kā apmēram vienas paaudzes rakstnieki vienā laikā redz pagātni – šī sērija ir saistīta arī ar sociālo traumu, ko piedzīvo individuāls cilvēks, ģimene un tauta 20. gadsimta vēstures griežos. Spilgtākais romāns ir G. Berelim „Vārdiem nebija vietas” par I pasaules karu Kurzemē, bet sava cinisma, kara dekonstrukcijas, izvēlēta varoņa – maniākāla dedzinātāja un slepkavas – dēļ tam nav pieteikušies tulkotāji.

SĒRIJAS ROMĀNI atkārtο vienādus paņēmienu: riņķo ginokritikas aspektā skatīti sieviešu literatūras paņēmienu, kā arī, piemēram, dzejoļi romānu tekstā. Visu romānu vide ir samērā noslēgti latviska – vienīgi vācbaltieši un ebreji tiek tēloti vairākos romānos, krievi tiek tēloti gan tikai kā okupanti, gan arī kā parasti cilvēki jaunākā perioda dažos darbos.

INTERESE IR pieaugusi par padomju laika beigu vēsturi – bet te personiskā pieredze ir tik dzīva, ka autoriem (piemēram, K. Pūcem), arī L. Kotas romānam „Istaba” pietrūkst kritiskas laika distances starp laiku, kurā notiek romāna darbība, un to, kurā dzīvo autors, turklāt darbos, kuros autori savu personisko pieredzi nepārvērš par mākslas fikciju (Želve, Joņevs), pietrūkst atsvešinātas izpētes, droši vien arī pētījumu par šo laiku, tā vietā stājas amizantums, interesanti tipi un gadījumi. Šo laiku spilgti ir izdevies aptvert ar psiholoģiskā romāna palīdzību, N. Ikstenas romāns „Mātes piens”.

KATRĀ ZIŅĀ vēsturiskās sērijas romāni var izraisīt interesi tulkotājam un izdevējam.

LATVIEŠU LITERATŪRĀ ir pārāk vāji fantāzijas romāni (vismaz salīdzot ar ārzemēm), lai būtu vērts tulkot. Arī kriminālromāns ir ļoti vājš, tāda sajūta, ka autore nenojauš, kāds teiksim, ir skandināvu kriminālromāns. Mums nav tagadnes sociālais romāns, ekonomiskā 2008. gada krīze vispār neparādās, par emigrāciju raksta Vilis Lācītis, bet tas ir tikai pozitīvās pieredzes stāsts, kamēr realitātē emigrācija ir daudz smagāka problēma. Brīžam prasība pēc patiesības ir tik liela, ka gada balvās nonāk pat diezgan dīvaini darbi kā Račevskas „Norakstītie”, kur laukos četru ģimeņu vidū ir visas sociālās šausmas, bet visi kļūst sociāli atbildīgi Anglijā. Šajā jomā ir maz, ko tulkot („Stroika ar skatu uz Londonu” ir tulkots).

INTERESANTS IR jaunākais stāsts (J. Egle, D. Vīgante, S. Kuzmins) – laba stāsta uzbūve, precīzas detaļas, caur tumsu redzama gaisma. Bet nez vai tulkojama būtu visa grāmata, varbūt atsevišķs stāsts.

LATVIJAS literatūras eksporta stratēģija

Juta Pīrāga

2016. GADA SĀKUMĀ tika izveidota komunikācijas platforma *Latvian Literature* (www.latvianliterature.lv), kas izveidota kā galvenais Latvijas literatūras eksporta komunikācijas kanāls. Platformu veido trīs literatūras organizācijas: Starptautiskā Rakstnieku un tulkotāju māja, Latvijas Grāmatizdevēju asociācija un Latvijas Rakstnieku savienība. Katra organizācija pilda dažādas ar literatūras eksportu saistītas funkcijas:

LATVIJAS GRĀMATIZDEVĒJU asociācija (LGA) nodrošina Latvijas nacionālo stendu starptautiskās grāmatniecības mesēs Leipcigā, Boloņā, un, sadarbojoties ar Latvijas Investīciju un attīstības aģentūru, arī Frankfurtes grāmatu mesē.

LATVIJAS RAKSTNIEKU savienība (LRS) administrē nozares profesionāļu mobilitātes programmu, grantu programmu ārvalstu izdevējiem, tulkotājiem un redaktoriem latviešu literatūras darbu izdošanai ārvalstīs un veido datu bāzi par Latvijas literātiem, tulkotājiem un tulkojumiem.

STARPTAUTISKĀ RAKSTNIEKU un tulkotāju māja (SRTM) ir atbildīga par Latvijas dalību Londonas grāmatu mesē, kurā 2018. gadā Latvija kopā ar abām pārējām Baltijas valstīm būs viesu valsts statusā. Tas ir lielākais notikums Latvijas literatūras nozarē pēdējos desmit gados (iepriekš viesu valsts statusā Latvija piedalījās Gēteborgas grāmatu mesē 2008. gadā), kā arī Latvijas dalība Londonas grāmatu mesē ir lielākais Latvijas simtgades ārējais pasākums šajā nozarē. No šīs SRTM funkcijas izriet arī visas pārējās darbības organizācijas kompetencē: organizēt ārvalstu izdevēju vizītes Rīgā, nodrošināt profesionālo zināšanu attīstīšanas iespējas vietējiem nozares profesionāļiem, sekmēt literāro aģentu darbu un organizēt tulkošanas darbnīcas.

LITERATŪRAS TULKOTĀJI ir svarīgs elements valsts tēla veidošanā un kultūras prezentēšanā un eksportā. Tieši literatūras tulkotāja loma un interese bieži vien ir noteicošais faktors, lai kāda Latvijas autora oriģināldarbs tiktu tulkots un izdots citā valstī. Tulkotājam bieži vien ir jāuzņemas arī literārā aģenta funkcijas (ārvalstu izdevēju piemeklēšana konkrētam literārajam darbam, uzrunāšana un pārliecināšana, kontaktu uzturēšana), kultūras menedžera funkcijas (finansējuma piesaistīšana konkrētam grāmatas projektam, sadarbības iespēju meklēšana ar festivāliem un literārajiem žurnāliem) un pasākuma vadītāja funkcijas, prezentējot tulkoto grāmatu vai piedaloties sarunā ar autoru kāda festivāla ietvaros. Tādēļ valsts kultūrpolitiskajam mērķim būtu jābūt: prasmīgam, motivētam un informētam tulkotājam. Tulkošanas darbnīcas ir ierasta prakse Eiropā literāro tulkotāju neformālajai izglītībai. Pašlaik ar SRTM iniciatīvu notiek trīs veidu tulkošanas darbnīcas:

1. **FOKUSA** valodas prozas tulkošanas darbnīca notiek vienu reizi gadā decembrī, festivāla „Prozas lasījumi” laikā. Tajā tiekas tulkotāji, kas tulko no latviešu uz angļu valodu, un četras dienas literārā redaktora no Lielbritānijas vadībā pilnveido tulkotāju pašredakcijas spējas;
2. **VISU** valodu tulkotāju informatīvais seminārs plānots vienu reizi gadā septembra beigās. Galvenais semināra mērķis ir pulcēt vienkopus dažādu paaudžu un dažādu līmeņu literāros tulkotājus, kas veic tulkojumus no latviešu uz dažādām pasaules valodām, lai informētu par jaunāko Latvijas literatūrā, par atbalsta un par sadarbības iespējām;
3. **VISU** valodu / fokusa valodas dzejas tulkošanas (atdzejas) darbnīca tiek organizēta katru gadu septembrī, festivāla „Dzejas dienas” laikā. Tajā tiekas dzejnieki, kas ar sarunu un iepriekš sagatavotu parindeņu palīdzību atdzejo viens otra darbus.

Noderīgas saites

INFORMĀCIJAI ANGLŪ valodā par Latvijas literatūras eksporta pasākumiem, atbalsta sistēmām, jauniem latviešu literatūras tulkojumiem, autoriem un tulkotājiem – www.latvianliterature.lv, [facebook.com/latvianliterature](https://www.facebook.com/latvianliterature).

INFORMĀCIJAI PAR rezidencēm rakstniekiem un tulkotājiem – www.ventspilshouse.lv, www.rakstnieciba.lv.

REDZAMAIS

vai neredzamais tulkojums: kritiskas piezīmes

Guntars Dreijers
Ventspils Augstskola

LEKCIJĀ TIKA aplūkoti divi priekšstati par tulkotāju – redzamais un neredzamais tulkotājs. Dažādos laika periodos tulkotāja darba augļi plašākai sabiedrībai bijuši pamanāmi vai ne tik pamanāmi. Abi priekšstati aktualizē un pat saasina jautājumu – vai daiļliteratūras tulkotājam jāpaliek nepamanītam, maz pamanītam un jāpieņem sekundāra loma attiecībā pret autoru. Bieži vien, atbildot uz jautājumu, kas ir labs tulkotājs, saņemam atbildi – tulkotāja uzdevums ir palikt neredzamam un neitrālam, tulkotājs nedrīkst izmainīt avotekstu, tulkojumā nedrīkst just tulkotāja personības klātbūtni. Jāatzīst, ka tulkojuma redzamība un neredzamība ir tulkotāja darba rezultāts, taču iespējamo rezultātu rindā noteiktā pozīcijā tulkotāju un tulkojumu stingri ierindot nevar.

REDZAMĪBA

NEREDZAMĪBA

ABU JĒDZIENU aktualizāciju faktiski nosaka pats tulkotājs. Metaforiski tulkojumu var salīdzināt ar logu uz pasauli. Taču logi ir ļoti dažādi – ir tādi, pa kuriem skaidri un visā krāšņumā parādās apkārtējā pasaule, ir tādi, kuri ir vai nu pelēki, aizkrāsoti, dekoratīvi, un atliek vien vērties uz pašu logu. Tulkojumā skatu uz avoteksta saturu un stilu palīdz noteikt ekvivalence, forma, stils, mākslinieciskais efekts, taču no avoteksta attālinā cita nozīme, negramatiskas struktūras, atšķirīgs stils, citāds un savāds mākslinieciskais efekts. Attālināšanos no avoteksta var dēvēt par burtisku vai gluži pretēji – pārāk brīvu tulkojumu. Jau 19. gadsimtā Latvijas laikrakstos attālināšanos no avoteksta raksturoja šādiem vārdiem – „[...] tulkotājs atkal nebija latviešu valodas likumus pilnīgi sapratis un arī no savas puses pēc labākās iespēšanas palīdzējis jaukt [...]” vai arī „Bet visos tulkojumos no poēzijas ne smakas. Kā neveikls puika tauriņu uz adatu uzdur, tam norīvējot kārtas krāsu puteklīšus no spārnēm, tā arī tulkotāji nomaucot no oriģināla dziesmām katru poēziju”. Dažādo tulkotāju praksi 1981. gadā trāpīgi raksturojis Vladimirs Nabokovs – ir zinātnieki, kuri dara visu, lai pasaule novērtētu aizmirsto ģēniju, ir labdabīgi skribenti un profesionāli rakstnieki, kuri ārzemju līdzgaitnieka klātbūtnē atpūšas... [parafrāze mana – G. D.]. Dainas Nītiņas rakstā „Valodas formu sistēma un estētiskā funkcija”, kas publicēts

rakstu krājumā „Vārds un tā pētīšanas aspekti” Liepājas Universitātē, norādīts, ka nevajadzētu pārspīlēt ar valodas labskanības nozīmi un estētisko funkciju, taču kaut kādā mērā ar to būtu tomēr jāreķinās. Tulkotājs, kā redzam, savā darbā bieži vien ir pamatoti pretrunu plosīts. Par to jo īpaši vēstī redzamības un neredzamības jēdziena autors Lorenss Venuti (*Lawrence Venuti*), kurš neredzamību dēvē par savādu sevis noliegšanu. Tik tiešām mūsdienu tulkotāji jau aizvien biežāk aicina uz atpazīstamības, tas ir, redzamības kampaņu, atkāpjoties no ironiskā Renē Dekarta saukļa pārveidojuma – es tulkoju, tātad es neesmu. Ko dara mūsdienās tulkotāji, lai kļūtu redzamāki un tādējādi celtu tulkošanas profesijas prestižu? Īpaši izplatīti ir tulkotāja parateksti – ievadvārdi un pēcvārdi, kā arī parindeņi un tulkojuma piezīmes. Jāsecina, ka šāda pieeja ir ļoti vēlama, jo tā veicina tulkošanas teorijas attīstību. Tulkotāji Latvijā iesaistījušies dažādās redzamības kampaņās. Viena no skaļākajām kampaņām ir aicinājums portālā „Delfi” tulkot ažiotažu raisījušo Agneses Krivades dzejoli dažādās valodās. Pateicoties internetam, atdzejojumi publicēti bez īpašu cenzējošo iestāžu un darboņu iejaukšanās, un avotteksts kopā ar atdzejojumiem ir pieejams vairākās valodās. Tulkotāju redzamību var veicināt tulkojumkritika, iesaistoties polemikā par sarežģītiem tulkojumu kvalitātes jautājumiem. Tulkotāju redzamības labo praksi noteikti sociālajā sfērā (dialogā ar sabiedrību) jāuztur pašiem tulkotājiem, saprotot, ka fiksētās lēmumpieņemšanas, konteksta, valodnieciskās, ekstralingvistisko materiālu piezīmes ir bagātīgs materiāls tulkojumzinātniekiem, kultūrdarbiniekiem, vēsturniekiem, literātiem un galvenokārt jau pašiem tulkotājiem.

“NEATRISINĀMAS” PROBLĒMAS

daiļliteratūras tekstu tulkošanā: folkloras tekstu, vārdu spēles un parodijas tulkojamība

Jānis Sīlis

Ventspils Augstskola

“IR TRĪS LASĪTĀJU PAVEIDI: pirmie ir tie, kas bauda bez kritiskas vērtēšanas, trešie – tie, kas kritiski vērtē, bet nebauda; lasītāju vidējā kopa ir tā, kas bauda un vērtē – tie tad arī rada mākslas darbu no jauna.”

Johans Volfgangs fon Gēte, 1819. gada 13. jūnijā

KĀDA SAVĀ LAIKĀ BIJUSI ATZĪTU DAIĻLITERATŪRAS TULKOTĀJU MOTIVĀCIJA, IZVĒLOTIES KĻŪT PAR TULKOTĀJIEM?

Atbildes:

- *ļespēja tulkošanas procesā spēlēties ar vārdiem un tekstu;*
- *Normāls dzejnieks noteikti ir arī atdzejotājs – tas ir pats par sevi saprotams;*
- *Kļūstot par tulkotāju ir ļoti svarīgi daudz lasīt – ja kāds ir slinks uz lasīšanu, tad šādam cilvēkam būs ļoti šaurs verbālo izteiksmes līdzekļu arsenāls, necīga un kropļīga dzimtā valoda vai mērķvaloda;*
- *Tulkotājs sākas ar iemīlēšanos oriģināltekstā.*

SVARĪGI ASPEKTI UN KRITĒRIJI, kas ietekmē pašu tulkošanas procesu (Snell-Hornby, 1995/1997): daiļliteratūras tulkošanā tā ir valodas normu radoša paplašināšana.

“TULKOŠANA IR KĀ SIEVIETE. Ja tā ir skaista, tad ir neuzticīga. Ja tā ir uzticīga, tad tikpat kā nekad nav skaista.” (Citāts tiek piedēvēts Jevgēņijam Jevtušenko.)

TULKOJAMĪBAS PROBLĒMA

TULKOJAMĪBA – 1. DEFINĪCIJA

TULKOJAMĪBA IR konkrētas nozīmes (nozīmju kompleksa) pārcelšana no vienas valodas otrā valodā bez šīs nozīmes radikālām izmaiņām.

$$T = nA \rightarrow nB$$

T – tulkojamība

n – nozīme

A – avotvaloda (oriģinālteksta valoda)

B – mērķvaloda (tulkojuma teksta valoda)

Netulkojamības argumenti

- Jēdzienu (jēdzieniskais) relatīvisms (Kants, 1785) – sajūtas un pieredze nesniedzas tik tālu, lai atklātu "lietu par sevi";
- Lingvistiskā relatīvisma hipotēze (Sepīrs – Vorfs, 20. gs.) – valoda determinē domāšanu;
- Ekvivalences jēdziens valodā (de Sosīrs, 20. gs) – ekvivalence valodā (= tulkošanā) ir (a) simetriska, (b) reversibla.

"Revolūcija" tulkojumzinātnē (20. gs. 70. gadu beigās)

Tulkošanas process – ne tikai interlingvistiski semantisks process, bet (un galvenokārt) arī starpkultūru komunikācija. Tiek ieviests "geštalta" jēdziens runas aktu teorijā (ilokucionārie un perlokucionārie akti) ekstralingvistisks *tertium comparationis* kā "jauna" pieeja tulkošanas problēmu risināšanai.

TULKOJAMĪBA – 2. DEFINĪCIJA

TULKOJAMĪBA IR konkrētas nozīmes (nozīmju kompleksa) pārcelšana no vienas valodas (un tās lietotāju kultūras) otrā valodā (un tās lietotāju kultūrā) bez šīs nozīmes radikālām izmaiņām.

$$T = nAK \rightarrow nBK$$

T – tulkojamība

n – nozīme

AK – avotvalodas kultūra

BK – mērķvalodas kultūra

TULKOJAMĪBAS PAKĀPE

TULKOŠANAS GRŪTĪBAS

Ja pilnīga netulkojamība (%) = 0 un pilnīga tulkojamība (%) = 100, tad vienmēr $T > 0$ un $T < 100$

Tulkojamības pakāpe ir tieši proporcionāla avotvalodas (AV) un mērķvalodas (MV) kultūru simetriskuma pakāpei. Tulkošanas grūtību pakāpe ir apgriezti proporcionāla AV un MV kultūru simetriskuma pakāpei.

TULKOŠANAS GRŪTĪBAS (TG)

Tulkošanas grūtību iemesli:

- lingvistiski;
- kultūrspecifiski:
 - (a) reāliju utml. tulkošanas grūtības,
 - (b) tulkošanas grūtības, kas saistītas ar AV teksta orientāciju uz avotvalodas un tās kultūras specifiku.

TULKOJAMĪBAS PAKĀPE (TP)

Augsta TP –

- (a) ja ir minimālas lingvistiskās TG,
- (b) ja ir plaša *tertium comparationis* bāze.

Zema TP –

- (a) ja ir nopietnas lingvistiskās TG,
- (b) ja ir minimāla *tertium comparationis* bāze.

SĀKOTNĒJI ŠĶITA, ka visaugstākā tulkošanas grūtību pakāpe ir, piemēram, šauras un „eksotiskas” specializācijas tekstos, kuros aplūkota sarežģīta problēma, un kas pārblīvoti ar reti sastopamu, specifisku terminoloģiju, vai arī mūsdienu dzejnieku daiļradē.

RISINĀJUMS IR zinātnes attīstības starptautiskais raksturs (terminoloģijas trūkums latviešu valodā nav bezizejas situācija, bet gan to veidošanas laika jautājums), modernās prozas un dzejas tulkojumos risinājums rodams mūsdienu globalizēto estētisko, aksioloģisko, ētisko u.c. koncepciju universālajā ietekmē uz katras konkrētas valsts konkrētu literātu.

LATVIEŠU TAUTAS DZIESMAS (minimāla TP angļu val.)

Būtiskas lingvistiskās TG:

- MV ir analītiskā valoda, tāpēc AV deminutīvus nevar izteikt ar morfoloģiskiem, bet gan ar leksiskiem un sintaktiskiem valodas elementiem (galotņu un izskaņu vietā – īpašības v. salīdzin. pak.);
- šajā sakarā - arī semantiskā neatbilstība – nav iespējams izmantot atdzejošanas paņēmienu, jo AV trohajs un daktils stilistiski tekstuāli iemeslu dēļ nav adekvāti “pārceļams” uz MV.

Ievērojamas kultūrspecifiska rakstura TG:

AV FOLKLORAS reālijām nav “terminoloģiskas” atbilstības MV valodā un kultūrā (folklorā) - ir vai nu “baltie plankumi”, vai arī “melnie caurumi”, kuros kultūras globalizācijas un “tehniskās” civilizācijas attīstības tendenču rezultātā pazudis angļu folkloras reāliju senākais slānis.

ORIGINĀLTEKSTA DZEJISKĀ FORMA UN PANTMĒRS kā tulkošanas problēma:

Pele brauc, vāģi čīkst,
Ar to miega vezumiņū;
Brauc, pelīte, šai sētā,
Te ir pulka mazu bērnu.

The mouse rides in a rattling cart
Heaped with a cargo of sleep;
Please make a stop, mouse, at our house,
We've got a flock of little children.

KULTŪRAS LAKŪNAS

TAUTIETIS – skaidrojums latviešu-angļu vārdnīcā (*fellow-*) *countryman, compatriot* kontrastē ar šī vārda tradicionālo nozīmi dainās: *a young man from another kin or another part of the country, a suitor*;

TAUTIETE – dainās tā nav (*fellow-*) *countrywoman, compatriot*, bet gan *a young girl from another part of the country, a potential bride*.

VĀRDU SPĒLE

Vārdu spēle ir stilistiska figūra, kuras pamatā ir paronomāze (grieķu *parōnomasia*), kas izpaužas kā vienādi vai līdzīgi skanošu atšķirīgas nozīmes vārdu satuvināšana, ar ko runā vai tekstā rada komisku efektu vai vārdu spēli. Vārdu spēle balstīta uz vārda (divu vai vairāku vienādi skanošu vārdu) divām iespējamām nozīmēm ar mērķi izsaukt lasītājos (klausītājos) smieklus vai izbrīnu. Vārdu spēle var būt izteikta ar homofonijas, homonīmijas vai homogrāfijas palīdzību.

Paronomāzei piemīt spilgti izteikta spēja piesaistīt lasītāja (klausītāja, skatītāja) uzmanību, tāpēc šī stilistiskā figūra visai bieži tiek izmantota daiļliteratūrā, publicistikā, runās (lekcijā, sprediķos utt.), pēdējā laikā – arī reklāmas tekstos.

Vārdu spēles veidošanas mehānisms balstās uz vairākiem pretstatīšanas paņēmieniem:

- viena polisemantiska vārda divu nozīmju pretstatīšanu: *viņas deguns bija **ass**, bet ne tik **ass** kā viņas balss*;
- divu atšķirīgu homofonu vārdu (šīnī gadījumā – arī homogrāfu vārdu, kas citos gadījumos var arī izpalikt) pretstatīšanu: *lai blāzmo visa debess **mala**, lai smeldze rimst, kas mani **mala***; (Imants Auziņš "Viegls lūgums"; Rozenbergs, 1995:201);
- uz homofoniju balstītu pretstatījumu, kad vienam vārdam tiek pretstatīti divi (vai vairāki) – un otrādi: A: – *Kas mums ir **viss tas mīļākais**?* B: – *Kas nu kuram.* A: – *Nekā nebija. [...]* Gailis ir **vistas mīļākais**. (pēc G. Priedes – Rozenbergs, 1995:202).

Vārdu spēles tulkojums:

*You promised to tell me your history, you know," said Alice, [...]
"Mine is a long and sad tale!" said the Mouse, turning to Alice and sighing.
"It IS a long tail, certainly," said Alice, looking down with wonder
at the Mouse's tail; "but why do you call it sad?"*

*Atceraties, jūs solījāt man pastāstīt vēsturi, – teica
Alise, [...] Un tad piebilda: – turpiniet, lūdzu!
Parasti mans turpinājums ir garš un skumjš, – pagriezusies
pret Alisi, Pele teica, smagi nopūzdamās.
Par asti... Tā ir gara, patiešām, – Alise sacīja, domīgi raudzīdamās uz
Peles asti un brīnīdamās, kāpēc tā ir skumjš Peles turpinājums.*

*Помните, вы обещали рассказать вашу историю, – сказала Алиса (...)
Рассказ мой называется Прохвост; он длинный и печальный, –
Мышь повернулась к Алисе и вздохнула.
Про хвост? Он действительно длинный, – подумала Алиса, с удивлением
разглядывая хвост Мыши, – однако что же в нем печального?*

PARODIJA IR vārdu spēles savdabīgs "paplašinājums". Abos gadījumos vienojošais elements ir asociācijas negaidītais vai paradoksālais raksturs, kam lasītājā būtu jāizraisa smiekli vai pārsteigums. Ja vārdu spēlēs tās ir tradicionāli nesaistītas nozīmes, tad parodiju gadījumā tas ir atdarinājums, apzināti sagrozot atdarināmās parādības būtību. Bieži vien parodija izpaužas kā jauns teksts, kas it kā "uzlikts virsū" plašai lasītāju auditorijai labi zināmam tekstam – piemēram, bērnu skaitāmajiem pantiņiem, kas zināmi visiem valodas kopienas pārstāvjiem, neatkarīgi no viņu sociālās u.c. grupas.

PARODIJU TULKOJUMS Lūisa Kerola grāmatā "Alises piedzīvojumi brīnumzemē":

*Twinkle, twinkle, little bat!
How I wonder what you're at!
Up above the world you fly,
Like as tea-tray in the sky.*

Šī ir parodija par anglofonajam lasītājam labi zināmu bērnu dziesmiņu:

*Twinkle, twinkle, little star!
How I wonder what you are!
Up above the world you fly,
Like a diamond in the sky.*

Parodijā, salīdzinājumā ar oriģinālu, izdarītas visai minimālas izmaiņas, lai radītu komisku efektu.

KRIEVU TULKOJUMĀ sasaiste ar kādu poētisku tekstu, kas zināms visplašākajai krievu auditorijai, atrasta ļoti veiksmīgi – asociācijas tiek veidotas ar "Вечерний звон". Oriģinālteksts skan šādi:

*Вечерний звон, вечерний звон,
Как много дум наводит он
О юных днях в краю родном,
Где я любил, где отчий дом*

Parodija par šo tekstu tulkojumā:

*Вечерний слон, вечерний слон,
Как много дум наводит он
О юных пнях в краю родном,
Где я любил, где общий дом...*

LATVIEŠU TULKojUMĀ nav izdevies atrast sasaisti ar kādu latviešu auditorijai labi pazīstamu tekstu, tāpēc parodijas efekts pilnībā zudis (lai arī izrādās, ka latviešu lasītājiem šī četrinde tomēr ir pierasta un mīļa, jo bērņībā viņi lasījuši tieši šādu latviskā tulkojuma variantu):

*Trīsi, trīsi, sikspārnīt,
Saki, kas tev prātā krīt!
Tā kā paplāte tu skrej
Augstu pāri pasaulei.*

Izmantotās autora publikācijas:

1. Sīlis, Jānis. Vārdu spēles un parodijas piedzīvojumi ceļā no oriģinālteksta uz tulkojumu. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti* – 6. 2002, Liepāja: LiePA, 369–375. lpp.
2. Sīlis, Jānis. Tulkojamības problēma „netulkojamos tekstos un dažās latviešu folkloras reālijās. – *Linguistica Lettica* – 10. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 2002, 102.–116. lpp.

Izdevuma sagatavotājs:

© UNESCO Latvijas Nacionālā komisija

Redaktore: Inita Bērziņa

Dizains, makets: Vanda Voiciša

Publikācijā izmantotie fotoattēli:

© Indra Lapinska

© Līga Rūde

© Ernasta Kazakenaite

© Ilze Tālberga

© Mārtiņš Laizāns

© Kristina Vaisvalavičiene

© Laimute Balode

© Kristīne Ante

© Liene Gūtmane